

SAHİPSİZ BİR HAK

DİL HAKLARI BAĞLAMINDA
YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER SEÇMELİ DERSİ

LAZCA ÖRNEĞİ (2012-2021)

Bülent Bilmez & İrfan Çağatay

SAHİPSİZ BİR HAK

Dil Hakları Bağlamında Yaşayan Diller ve Lehçeler Seçmeli Dersi

LAZCA ÖRNEĞİ (2012-2021)

Bülent Bilmez & İrfan Çağatay

“Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Laz Kültür Derneği sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.”

Sahipsiz Bir Hak

Dil Hakları Bağlamında Yaşayan Diller ve Lehçeler Seçmeli Dersi
Lazca Örneği (2012-2021)

Bülent Bilmez & İrfan Çağatay

ISBN: 978-605-70372-0-6

Laz Kültür Derneği © 2021

İstanbul, Şubat 2021

Deşifrasyon: Melek Özlem Durmaz

İnfografik: Reyhan Yıldırım

Laz Kültür Derneği

AOS 51. Sok. No. 20 34398

Sarıyer İstanbul Turkey

Tel. 0212 241 7981

iletisim@lazkulturdernegi.org

www.laz.org.tr

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	4
ÖNSÖZ.....	5
GİRİŞ.....	9
1. Global düzlemde dil haklarının tarihsel ve hukuksal arkaplanı.....	11
2. Türkiye’de dil politikaları ve dil haklarının tarihsel ve hukuksal arkaplanı	14
3. Kavramsal ve Politik Tercihler: Dil Hakları Bağlamında YDL kapsamında SDD.....	19
4. Türkiye’de Yaşayan Diller ve Lehçeler veya Türkiye Dilleri.....	21
5. Çalışmanın kapsamı, kaynakları ve metodolojisi üzerine.....	23
A.GENEL OLARAK YAŞAYAN DİL VE LEHÇELER SEÇMELİ DERSİ.....	29
1.YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER DERSİ TARİHÇESİ.....	29
2.YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER DERSİNİN AÇILMASI.....	31
i. Öğretim Programının Hazırlanması.....	31
ii. Ders Saati, Öğrenci Sayısı.....	31
iii. Dersin Seçimi.....	32
iv. Ders Öğretmeni.....	32
v. Ders Kitapları.....	33
vi. Derslerin Notlandırılması.....	33
B.YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER LAZCA DERSİ.....	37
1.LAZLAR VE LAZCA.....	37
i. Eğitimde Lazcanın Kullanılması.....	38
ii. Lazca Okur-Yazarlık.....	39
2.SEÇMELİ LAZCA DERSİ.....	40
i. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı: ‘Defakto’ Başlangıç.....	40
ii. 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılı: Lazca Okullarda.....	42
iii. 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılı: Yükselme ve Gerileme.....	43
iv. 2015-2016 Eğitim-Öğretim Yılı ve Sonrası.....	43
V. Destekleme ve Yetiştirme Kursları.....	44
3. İHTİYAÇLAR VE SORUNLAR.....	46
i. Öğretmen Sorunu.....	46
ii. Ders Kitapları ve Öğretim Materyalleri.....	47
iii. Yerel Rekabet ve Çatışmalar.....	49
iv. Covid-19 Pandemisi ve YDL Seçmeli Dersi.....	50
v. Yurtdışından Farklı Bir Ses.....	50
vi. 2021 Ocak Ayı Tercih Süreci.....	51
C. DEĞERLENDİRME.....	57
D. GENEL TESPİTLER VE BULGULAR.....	63
E. ÖNERİLER.....	69

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	Avrupa Konseyi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Eğitim Sen	Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
Eğitim-Bir Sen	Eğitimciler Birliği Sendikası
HDP	Halkların Demokrasi Partisi
İBR	İzleme, Belgeleme ve Raporlama
LGS	Liselere Geçiş Sınavı
LKD	Laz Kültür Derneği
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
SDD	Seçmeli Dil Ders(ler)i
STK	Sivil Tolum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilime ve Kültür Kurumu
YDL	Yaşayan Diller ve Lehçeler

ÖNSÖZ

2012 yılında Türkiye toplumunun gündemine giren Yaşayan Diller ve Lehçeler (YDL) kapsamında Seçmeli Dil Dersleri (SDD), Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı ortaokullarda Türkiye'de konuşulan dillerin öğretimini amaçlayan bir projeydi. Bugüne kadar Abazaca, Arnavutça, Boşnakça, Gürcüce, Kurmanca, Lazca, Zazaca ile Kiril ve Latin Alfabesi esaslı Adigece müfredatlarının hazırlanması ile bu dillerin ortaokullarda öğretilmesine başlanmış, ancak çeşitli sebeplerle dersleri seçen öğrencilerin sayısı yıldan yıla azalmıştır. (Bu raporda dil isimleri, MEB tarafından hazırlanan belgelerdeki şekliyle yazılmıştır.)

Elinizdeki bu rapor, dil hakları bağlamında, bu süreci Lazca özelinde incelemeye ve aktarmaya çalışmaktadır. Konu, hukuki ve tarihi arkaplanıyla ve tüm boyutlarıyla incelenmiştir. Türkiye'deki anadili sorunu ve tartışmaları, insan hakları açısından anadili öğretimi ve anadilinde eğitim ve uluslararası ve ulusal mevzuat gibi konular, rapor kapsamında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

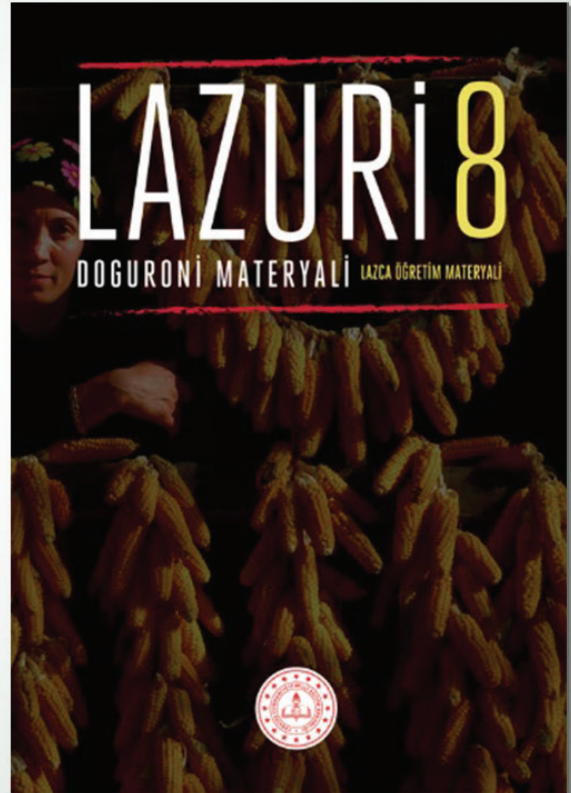
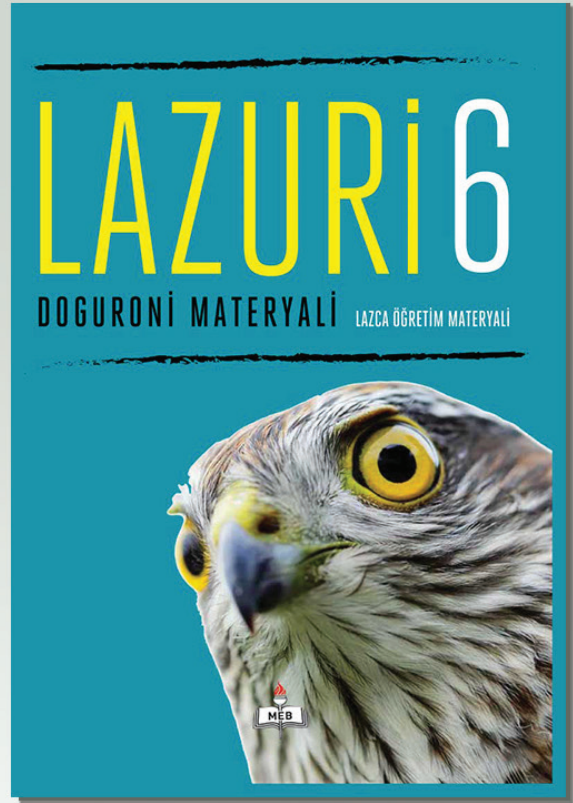
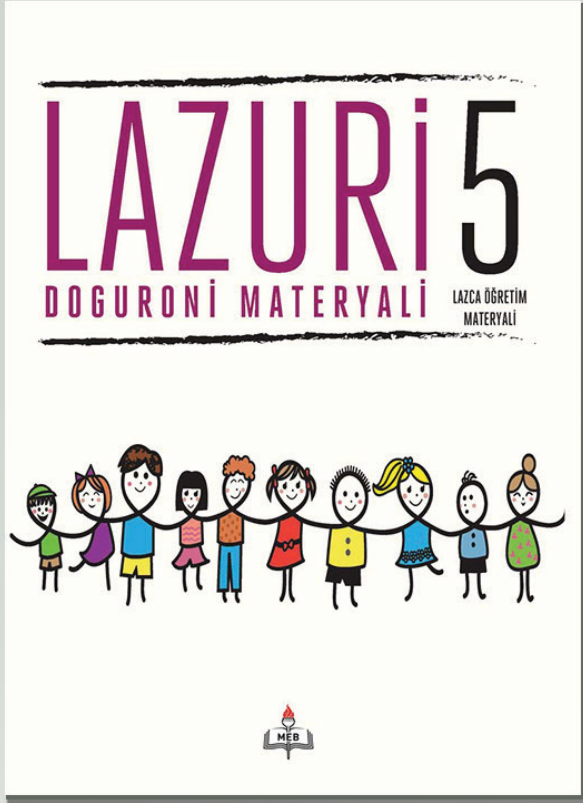
Literatür taraması, çalıştay ve saha çalışmaları aracılığıyla söz konusu süreci izleyerek, elde edilen bilgi ve deneyimleri sistemli bir şekilde bir araya toplayan bu rapor, son yıllarda iyice gündemden düşen YDL kapsamında SDD sorununu Lazca örneğine odaklanılarak dil hakları bağlamında yeniden hatırlatmayı ve seçmeli derslerin bu sorunun çözümüne sunduğu veya sunacağı olası katkıyı tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

Bir izleme, belgeleme ve raporlama (İBR)

çalışmasının nihai ürünü olan bu rapor, YDL kapsamında SDD'nin sekiz yıla yakın süreçte ortaya çıkışı, hazırlık ve özellikle uygulama aşamasında gündeme gelen (olumlu ve olumsuz) her meseleyi izlemeyi, elde edilen vaka ve gelişmeleri belgelemeyi ve ortaya çıkan veri ve bulguları tüm boyutlarıyla sistemli bir şekilde bir araya getirerek paylaşmayı (raporlamayı) amaçlamaktadır. Ancak bu konuda hazırlanmış ilk çalışmalardan biri olarak, ulaşılmak istenen her bilgiye ulaşılması ve yapılması gereken her şeyin yapılması iddiasından uzaktır. Hâlâ yapılması gereken çok şey bulunduğu ve benzer raporların sayısı arttıkça buna biraz daha yaklaşılacağı bilinciyle, benzer çalışmalara ilham olması ve bulgularıyla, kavramsal-teorik çerçevesiyle, metodolojisiyle vs. bu alana küçük bir katkı sunması bile yazarları için mutluluk kaynağı olacaktır. Daha büyük mutluluk kaynağı, konunun tüm muhataplarının ve aktörlerinin bu vesileyle dilsel çoğulluk bağlamında dil hakları konusundaki çalışmalarına katkı sunması olacaktır.

Elinizdeki raporun "Giriş" bölümünü öncelikli olarak Bülent Bilmez kaleme alırken, "Genel Olarak Yaşayan Diller Ve Lehçeler Seçmeli Dersi" bölümü ile "Yaşayan Diller ve Lehçeler" bölümünde yer alan "Lazlar ve Lazca" ile "Seçmeli Lazca Dersi" alt-bölümleri öncelikli olarak İrfan Çağatay tarafından kaleme alınmıştır. Aynı bölümün üçüncü alt-bölümünü ("Durum Tespiti: İhtiyaçlar ve Sorunlar") ve son üç bölümü ("Değerlendirme"; "Genel Tespitler" ve "Öneriler") ise iki yazar birlikte yazmışlardır.

Milli Eğitim Bakanlığı Onaylı Lazca Ders Kitapları

GİRİŞ

GİRİŞ

Bugün Türkiye’de insan hakları savunusu/ mücadelesi ve bu konuda teorik-kavramsal tartışmalar ile yasal düzenlemeler konusunda on yıllara dayanan bir birikim mevcuttur. Özellikle Avrupa Birliği üyeliği perspektifiyle gerçekleştirilen uyum düzenlemeleri çerçevesinde elde edilen insan haklarıyla ilgili kazanımlarda bu mücadelenin payı büyüktür. Ancak Türkiye’de insan hakları mücadelesinin tarihinin bundan daha eski olduğu ve özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan insan hakları aktivisti kurum ve kişilerin mevcut kazanımlarda önemli ve etkili (ve hatta bazen belirleyici) rol oynadıkları unutulmamalıdır.

İnsan haklarından sayılan kültürel hakların parçası olarak dil hakları meselesi söz konusu olduğunda aynı şeyin geçerli olduğunu söylemek maalesef mümkün değildir. Dünyada da çok uzun bir tarihe sahip olmayan dilsel çoğulluk ve dil hakları tartışmaları, Türkiye’de oldukça yeni bir meseledir ve maalesef henüz yeterince ilgi görmemektedir. Oysa zengin dilsel çeşitliliği ile ters orantılı bir şekilde ortaya konulan radikal tekçi dil (ve genelde kültür) politikaları nedeniyle bu konuda Türkiye’de yapılması gereken çok şey vardır.

Genelde haklar, özelde dil hakları meselesinin bir boyutunu hak savunusu/ mücadelesi oluşturuyorsa diğer boyutunu da İBR oluşturur. Ancak bunlardan

önce dilsel çeşitlilik ve diller konusunda gelişmiş teorik-kavramsal tartışmalar ve belki ondan da önemlisi olgusal bilgi konusundaki eksiklik maalesef akademi ve entelijansiya tarafından bugüne kadar ihmal edilmiştir. Hak savunucuları için elzem olan teorik-kavramsal çerçeve konusundaki bilgileri diğer dillerden edinmek mümkün olabilir. Sayısı az olmakla birlikte çeviri çalışmaları da bulunmaktadır, ancak Türkiye dilleri ve genelde dilsel çoğulluk konusunda elzem olgusal bilgi sunan özgün çalışmalar maalesef yeterli olmaktan çok uzaktır.

“

“Hiç aklıma gelmezdi. Rüya gibi bir şey, ama oldu.”

Osman Ş. Büyüklü, Aktivist

Elinizdeki rapor, bu eksikliklerin ve sorunların farkında olarak hazırlanmıştır. Türkiye dillerinden biri olan Lazca özelinde spesifik bir alanda gerçekleştirilen hak izleme çalışması sonucu elde edilen verileri bu rapor aracılığıyla paylaşırken, (meseleyi bağlamına doğru oturtmak amacıyla) az bilinen Lazca ve yazı kültürü konusunda genel bilgiler sunulmaktadır.

Aslen bir hak izleme, belgeleme ve raporlama (İBR) faaliyetinin nihai ürünü

“Bürokrasi bu meselede her ne kadar bu hakkı kerhen tanımış olsa da işi kolaylaştırıcı değil, şeffaf değil. Yardımcı olmuyor, öğretmenlerin, okulların bu hakkı talep eden insanların işini kolaylaştırmıyor.”

Reha Ruhavioğlu, Çalıştay'dan.

olarak ortaya çıkan ve sınırlı bir alanda kısa süre içerisinde gerçekleştirilmiş bir çalışmaya dayanan bu rapor, genelde İBR çalışmalarında olduğu gibi sadece hak eksikliklerine veya ihlallerine değil, kazanımlara ve olumlu olgu ve gelişmelere de odaklanmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, herhangi bir hakkın nasıl elde edildiği veya verildiği elbette önemli olmakla birlikte, uygulamada yaşanan olumsuzluklar kadar, olumlu unsurlar da İBR kapsamında olmalıdır.

Hak ihlali denildiğinde iki düzlem/anlam söz konusu olabilir: Uluslararası yasal düzenlemelerle garanti altına alınmış ve/ya genel kabul görmüş olduğu için evrensel hak olarak adlandırılan bir hakkın herhangi bir yerde (ulusal/yerel hukukta kabul edilip edilmediğinden bağımsız olarak) izlenmesi söz konusu olabilir ki bu durumda o hakkın ihlal edilip edilmediği kadar yasal güvence altına alınmış olup olmadığı da önemlidir. Bu anlamda, herhangi bir yerde verilen, (evrensel) bir hakkın yasal güvence altına alınması

(kanunlaşması) mücadelesi, insan hakları mücadelesinin ve İBR çalışmasının odağına oturabilmektedir. Nitekim bu durumda herhangi bir hakkın resmi mercilerce kabulü ve ilgili yasal düzenlemelerin yapılması açık kazanım olarak İBR çalışmasında yer alacaktır. Elbette bir ülkede yasal güvence altına alınmamış olsa da evrensel bir hakkın fiili kullanımındaki tüm ihlaller, engeller bir insan hakkı ihlali olarak İBR kapsamı içindedir. Ancak İBR bağlamında asıl mesele, kağıt üzerinde yasal güvence altına alınmış (kanuni nitelik kazanmış) hakların uygulama aşamasında, yani söz konusu hakların kullanımında karşılaşılan sorunlardır. Burada önemli bir konu da bu süreçte rol alan tüm aktörlerin, konularından bağımsız olarak İBR çalışması kapsamında eleştirel bir şekilde ele alınmasıdır. Buna hak mücadelesi verenler ve hak sahipleri de dahildir.

Aşağıda görüleceği üzere, bu rapor hazırlanırken, hem bir kazanım olarak dil haklarıyla ilişkili yasal düzenleme hem de bu hakkın kullanımı söz konusu olduğunda karşılaşılan sorunlar ele alınmıştır. Bu konular ele alınırken, söz konusu hakkın yeterli olup olmadığı ve hangi amaçla nasıl elde edildiği (veya verildiği) meselesini unutmamak şartıyla, bizzat hak sahipleri ve hak savunucularının olumlu ve olumsuz tavırları, en az uygulayıcı konumdaki yetkililerin olumlu ve olumsuz tavırları kadar İBR çalışması içinde yer almıştır.

1. GLOBAL DÜZLEMDE DİL HAKLARININ TARİHSEL VE HUKUKSAL ARKAPLANI

Elinizdeki raporun konusunu oluşturan, dil hakları bağlamında YDL kapsamında SDD dersleri mevzuatını ve uygulamasını izlemek ve belgelemek, bir insan hakkı olarak dil haklarının tarihsel ve hukuksal arkaplanı dikkate alınarak yapılması gerektiği için, bu bölümde ilgili hakların dayandığı uluslararası hukuki çerçeveyi ve ölçütleri tarihsel arkaplanıyla kısaca sunmak yararlı olacaktır.

Burada özetini vermek mümkün olmakla birlikte uluslararası hukukta dil haklarıyla ilgili on yıllara dayalı gelişme süreci ve mevcut mevzuat konusunda Türkiye’de özellikle azınlık hakları bağlamında önemli akademik çalışmalar yapılmıştır. Popüler literatüre ve toplumsal-siyasi düzlemde tartışmalara yansımaları pek görülmeyen bu karmaşık hukuki arkaplanı, öncelikle teorik-kavramsal çerçeve ile ilgili tartışmalar ve bugüne kadarki düzenlemelerin sistematik envanteri ve analizi oluşturmaktadır.

Kültür ve kimlik politikalarında büyük bir patlama yaşanan 1990lar dünyasında dilsel farklılıklar ve dilsel çeşitlilik ve özellikle azınlık dilleri üzerinde çalışmalar yükselişe geçmiş ve bu bağlamda dil hakları da önemli bir siyasi ve hukuki mesele olarak gündeme oturmuştur. Bu dönemde en önemli dönüşüm, Türkiye’nin de üye olduğu üç önemli kurum aracılığıyla gerçekleşmiştir: Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT). Bir ulus-devlet sınırları içinde konuşulan dillerin resmen tanınması ve yargı, medya ve

eğitim başta olmak üzere her alanda sorsuz kullanılması serbestisi konusunda belirlenen genel ilkeleri ortaya koyan bu kurumlar tarafından hazırlanan belgeler, devlete yüklenen, bu dillerin kullanımı önündeki olası engellerin kaldırılması ve hatta desteklenmesi gibi görevler de içermektedir. Özellikle Avrupa’da uzun bir geçmişi bulunan toplumsal, kültürel ve siyasi sorunlara ve çatışmalara dayanmakta olan bu belgeler, kısıtlayıcı ve yasaklayıcı bir anlayış yerine hakları tanımlayan/sahiplenen ve güvence altına alan bir niteliğe sahiptir. Avrupamerkezci modern paradigmanın ve bu bağlamda ulus-devlet hakimiyetinin (statükonun) sorgusuz kabulü ve savunusu anlayışı nedeniyle bu belgelerin her zaman eksikleri ve sınırlılıkları söz konusudur. Ancak mevcut paradigma içinde sorun giderici ve hak koruyucu bir anlayışla oluşturulmuş metinler oldukları unutulmamalıdır.

Bu belgelerin başında gelen BM Evrensel İnsan Hakları Bildirisi’nde, insan haklarının uygulanması konusunda ayrımcılık uyarısı yapılırken dil kaynaklı farklılık daha en başta, 2. Maddede özellikle ifade edilmektedir:

Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi ya da her hangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, varlıklılık, doğuş ya da herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge’de açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. (Madde 2/1)

Mevcut kapitalist paradigma içinde insan haklarının parçası olarak dil haklarını güvence altına alan demokratik söyleme en çok sahip çıkan uluslararası kurum AGİT ve öncülü olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) olmuştur. Değişik zamanlarda bu kurum tarafından yayınlanan belgelerin tamamında ve özellikle belli maddelerinde dil hakları konusunda bu güçlü söyleme rastlamak mümkündür. Genelde bu belgelerde karşımıza çıkan, *"azınlıkların toplumlarımızın hayatına zengin katkılarını artırmak"* bağlamında, *"dilsel kimliklerini özgürce ifade etme, koruma ve geliştirme ve kendi iradeleri dışında herhangi bir asimilasyon girişimine maruz kalmadan kendi kültürlerini yaşatma ve geliştirme hakkı"*, *"anadillerini özel ve kamusal olarak özgürce kullanma hakkı"* ve *"kendi anadillerinde bilgi yayma, bilgiye erişme ve bilgi alışverişinde bulunma hakkı"* gibi radikal bir söylemle

Reha Ruhavioğlu, Çalıştay'dan.

... Biz kaybolan dillerden, kaybolmaya yüz tutan dillerden, kullanımı çok azalmış dillerden bahsediyoruz. Yani Kurmancıyı dışarıda bırakın, (...) bu diller ya ölmüşler, (...) ya da can çekiyorlar. Böyle bir dili bir çocuğa öğretmek onun için ekstra bir yük. Hem gündelik hayatı için bir yük, hem okuldaki dersleri arasında ekstra bir yük. Bu yükü bir çocuk neden omuzlasın? Bunu politik bir yükten kurtarmak gerekiyor. Yani gündelik hayatta bunu yaygınlaştırmak, bu işi kolaylaştırabilir. Bununla birlikte kaybolmaya yüz tutmuş bir dili öğrenmiş bir çocuk, diyelim ki bu okulda siz Zazaki'yi seçtiniz ama iki okul ötede bilim uygulamaları gibi bir ders seçiliyor bunun yerine. Bu çocuk bilim uygulamaları dersinde katedilen ilerlemeden geri kalıyor dolayısıyla. Bu yüzden Türkiye'de kaybolan dilleri öğrenen çocuklar için bir teşvik sisteminin geliştirilmesi için belki bir tartışma başlatmak lazım.

konuyu ele alırken devlet için de önemli görevler öngörmektedir. Ancak, söz konusu belgelerde sıkça karşımıza çıkan "ulusal mevzuata uygun" olma koşulu, aslında bu radikal söylemi adeta boşa çıkarmaktadır.

YDL kapsamında SDD söz konusu olduğunda, özellikle eğitim ve çocuk haklarıyla ilgili mevzuat (dolayısıyla bunlarla ilgili belgeler veya daha genel belgelerde ilgili maddeler) doğal olarak önem kazanmaktadır. **Eğitim hakları** bağlamında öncelikle 1960 tarihli (BM UNESCO) Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme anımlıdır. Dil hakları bağlamında bu sözleşmenin en önemli özelliği, ulusal azınlık üyelerinin, okullarının yönetimi dâhil kendi eğitim etkinliklerini yürütme ve her devletin eğitim politikasına bağlı olarak kendi dillerini kullanma ya da öğretme haklarını tanımanın temel ilke olduğunu belirtmesidir. (Madde 5.c) Ancak, azınlık üyelerini hakim kültür ve dili anlamaktan ve topluluk etkinliklerine katılmaktan alıkoyacak ve *ulusal egemenliğe zarar verecek veya ülkesel bütünlüğü tehdit edecek şekilde kullanılmaması şartıyla* verilen bu hak, 'ulusal egemenliğe zarar verme' kriterini muğlak bırakarak ve bu konuda inisiyatifli ulus-devletlere vererek, hakkın kullanılmasını pratikte sınırlamakta ve hatta neredeyse olanaksız kılmaktadır.

Aslında BM ve AK, anadili öğrenimi ve eğitimi konusunu genelde azınlık hakları çerçevesinde ele almakta ve bu kavramın tanımını konusunda inisiyatifli ulus-devletlere bırakarak Türkiye başta olmak üzere birçok devlet için bağlayıcılık/geçerlilik konusunda kafa karışıklığına yol açmaktadır. Böylece uygulanması önünde en

temel engeli kendisi çıkarmaktadır.

Diğer yandan anadili öğretimi ve özellikle anadilinde eğitim konusunda en açık mevzuat, azınlık kavramını isminde taşıyan uluslararası hukuki metinlerdir. Örneğin, 1995 tarihli AK Ulusal Azınlıkların Korunmasına dair Çerçeve Sözleşme'nin (Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesi) 12. Maddesinin ikinci paragrafında taraf devletlere "diğer tedbirler yanında öğretmen yetiştirilmesi ve okul kitaplarına ulaşım için yeterince imkan yaratma" görevi yüklerken, "mensup olduğu azınlığın dilini öğrenme hakkı" ile ilgili 14. Maddesinde "resmi dilin öğrenilmesine veya bu dilde eğitime zarar vermemesi" koşuluyla kapsamlı sorumluluklar öngörmektedir:

1. Taraflar, ulusal bir azınlığa mensup her ferde azınlık dilini öğrenme hakkını tanımayı taahhüt eder.

2. Geleneksel olarak bir ulusal azınlığa mensup çok sayıda şahsın yaşadığı bölgelerde, taraflar mümkün olduğu nispette ve kendi eğitim sistemlerinin çerçevesinde, yeterli talep vaki olduğu takdirde azınlıklara mensup kimselerin, **azınlık dilini öğrenmeleri veya bu dilde ders almaları için yeterince imkan yaratmaya çalışacaklardır.**

(Madde 14.1-2)

Devlete "bölgesel veya azınlık dilinin uygun olan tüm basamaklarda öğretilmesini ve öğrenilmesini sağlamak için uygun araçlar ve ortamlar sağlamak" (Madde 7.1f) ve "Bir bölgesel veya azınlık dilinin kullanıldığı alanda yaşayan ve o dili konuşmayı bilmeyen kişilere eğer isterlerse o dili öğrenme imkanı sağlamak" (7.1g) görevi yükleyen 1998 tarihli Avrupa Böl-

gesel Diller ve Azınlık Dillerini Koruma Antlaşması eğitim hakları konusunda en radikal çerçeveyi sunmaktadır.

Çocuk hakları söz konusu olduğunda akla öncelikle, 20 Kasım 1989 tarihli 54 maddelik BM Çocuk Hakları Sözleşmesi gelmektedir. "Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik etme" (Madde 17.d) görevini devlete yükleyen ve çocuk eğitiminin "Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi" (Madde 29.c) amacına yönelik olmasının taraf devletler tarafından kabul edilmesini şart koşan bu sözleşmenin 30. Maddesi, çocuğun vazgeçilmez hakları arasında dil hakkını özellikle saymaktadır:

*Soya, dine ya da **dile dayalı azınlıkların** ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.*

(Madde 30)

YDL kapsamında SDD meselesinin hukuki çerçevesi, uluslararası hukuka bağlı olmakla birlikte, aslen aşağıda ele alacağımız iç hukuki çerçeve ve dönüşüm tarafından belirlenmiştir.

2. TÜRKİYE'DE DİL POLİTİKALARI VE DİL HAKLARININ TARİHSEL VE HUKUKSAL ARKAPLANI

Türkiye'de dil haklarının hukuksal çerçevesi söz konusu olunca, meselenin iki boyutu öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, uluslararası hukukun bağlayıcılığı ve Türkiye'nin bundan kaçış çabası veya bu bağlayıcılığı aşma yöntemleriyle ilgili boyuttur. İkincisi ise bununla yakından ilişkili iç hukuk boyutudur.

Uluslararası hukukun bağlayıcılığı ve bundan kaçma çabalarıyla başlayacak olursak, uluslararası metinlerinde geçen 'azınlık', 'azınlık dili' ve 'anadili' gibi kavramların tanımı/yorumu/kullanımı ile bu konudaki hakların düzenlenmesi ve uygulaması, büyük ölçüde ulus-devletlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Aynı şekilde bu inisiyatife sığınarak Türkiye'nin dil haklarını ayrılıkçılıkla/bölücülükle ilişkilendirerek bu konudaki sorumluluktan kaçışı ve hakları/özgürlükleri engelleyici/kısıtlayıcı tavrı da iyi bilinmektedir.

Türkiye için bağlayıcı olan ve yeni anayasal düzenleme ile iç hukukun üstüne çıkarılan uluslararası antlaşmalar söz konusu olunca, Türkiye tarafından bu inisiyatif, bağlayıcı uluslararası antlaşma olarak kabul ettiği 1923 yılında imzalanmış Lozan Barış Antlaşması'na atıfla sınırlayıcı bir anlayışla kullanılmaktadır. Uluslararası hukuk söz konusu olduğunda dil haklarıyla ilgili Türkiye'nin genelde sergilediği kısıtlayıcı/engelleyici tavrın, önemli bir gerekçe/araç olarak kullandığı Lozan Antlaşması (özellikle Baskın Oran hocamızın eleştirel analizleri sayesinde) günümüzde oldukça tartışmalı hale gelmiş; asıl meselenin, olumsuz yoruma dayanılarak hakların genişlemesini en-

gellemek için adeta bahane olarak kullanıldığı iyice açığa çıkmıştır.

Israrla hak karşıtı ve özgürlük kısıtlayıcı bir anlayışla yorumlanan Lozan Antlaşması'nın özellikle uluslararası sözleşmelere çekince koyma konusunda araç olarak kullanıldığı görülmektedir: Türkiye'nin taraf olmadığı, imzalamadığı veya (imzaladığı halde) henüz onaylamadığı konumuzla ilgili sözleşmelerin başında şunlar gelmektedir: Avrupa Konseyi Bölgesel ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı (1992), Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkları Koruma Çerçeve Sözleşmesi (1995) ve Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 12 Nolu Ek Protokolü (2005).

Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olurken şu çekinceyi koymuştur: "*Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır.*" Söz konusu maddeler, dil hakları bağlamında hayati önemde olup Türkiye'deki birçok evrensel dil hakkı ihlalinin önüne geçecek niteliktedir. Türkiye'nin çekince koyduğu 17. Madde kitle iletişim araçlarını çocuğun yararı için "*29'uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik*" etmeyi öngörürken, yine çekince konulan söz konusu 29. Madde ise "*Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara*

saygınlıklarının *geliştirilmesi*'ni taahhüt etmektedir. Türkiye'nin çekince koyduğu maddelerden biri de (30. Madde) herhangi bir dilsel azınlıktan olan çocuğun kendi dilini *kullanma* hakkıyla ilgili bir düzenlemedir.

Kısaca, BM, AK ve AGİT başta olmak üzere Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kurumların dil haklarını garanti eden metinlerin bağlayıcılığından kurtulmak için genelde kullanılan yöntemler şunlardır: 1) imzalamama/taahhüt olmama, 2) belli maddelere çekince koyma veya 3) 'azınlık', 'dilsel grup', 'dil grubu' veya 'anadili' gibi kavramları amaçlarına uygun olarak yorumlama. Her üç yöntem için de ana argüman (aslında kasıtlı olarak yanlış bir şekilde kısıtlayıcı bir yorumla ele alınan) Lozan Antlaşması maddeleri olmaktadır.

Ancak bu argümanın her zaman kabul görmediğini ve uluslararası kurumlarla ilişkilerde bazen Türkiye'nin karşısına sorun olarak çıkabileceğini gösteren iyi bir örnek, konumuzla en dolaysız ilgili BM Çocuk Hakları Sözleşmesi bağlamında yaşanmıştır: Türkiye bu sözleşmeyi imzalarken bazı maddelere çekince koyduğu için, BM Eğitim Hakkı Özel Raporörü, 2000 yılında kaleme aldığı Türkiye raporunda, 'anadili' kavramını BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki anlayışla kullanılarak, Türkiye'nin Lozan Antlaşması'nı gerekçe olarak kullanmasıyla ilgili önemli bir uyarıda bulunmuştur. Raporda, Türkiye tarafından söz konusu Sözleşme'nin 17, 29 ve 30. maddelerine konulan çekincelerin olumsuz etkilerine dikkat çekilmektedir: "Özellikle eğitim ve öğretim, ifade özgürlüğü ve her kişinin kendi kültüründen yararlanma ve kendi

Türkiye'de Dil Politikaları ile İlgili Sözleşmeler

dilini kullanma haklarına ilişkin olarak, Lozan Antlaşması kapsamında azınlık olarak tanınmayan azınlık gruplara mensup çocuklar, özellikle Kürt çocuklar açısından olumsuz etkiler yapabilir." (BM Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye İlk Raporu (CRC/C/51/Add.4), 8 Ağustos 2000, Paragraf 11)

İç hukukta dil hakları söz konusu olduğunda ilk akla gelen hukuki metin, elbette **anayasa** olmalıdır. Kurulduğu günden beri Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında, tekçi kültür politikalarına uygun olarak, dil hakları konusunda daha çok sınırlayıcı, kısıtlayıcı ve engelleyici maddeler mevcut olmuştur. Başlangıç ilkelerinde ve genelinde ilkesel olarak eşitlikçilik yanlısı ve ayrımcılık karşıtı bir söyleme sahip olan 1924, 1961 ve 1982 anayasaları, hayatın her alanında yurttaşlarının Türkçe dışı dillerde (anadillerinde) faaliyetlerini ve hizmet alımını nasıl engelleyeceği düşüncesiyle veya sınırlayacağı kaygısıyla/anlayışıyla yazılmıştır. 2000'lerde birçok alanda yaşanan demokratikleşme süreci, kültürel ve dilsel haklar bağlamında da

etkili olmuştur. Ancak bu dönemde gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri için aynı şeyin söz konusu olduğunu söylemek mümkün değildir.

1990'lerden itibaren Türkiye'de özellikle AB üyeliği bağlamında gündeme gelen reform girişimleri, dil hakları konusunda önemli değişiklikler yaratmasa da mevcut anlayışın sorgulanmasına ve bazı küçük ve çekingен hukuki düzenlemelere yol açmıştır. Bu bağlamda en önemli adımlardan biri, 1991 yılında Kürtçeyi yasak dil kapsamına sokan 2932 sayılı Kanunla Yasaklanmış Diller Hakkında Kanun'un kaldırılması olmuştur.

2000'li yıllarda yaşanan demokratikleşme sürecinde, dil toplulukları, dilsel azınlıklar veya anadilleri, ilkesel olarak kabul edilerek yasal güvence altına alınmamıştır. Ancak Türkçeden başka dil kullanan topluluklara kendi dillerini kullanma konusunda ve (raporumuz bağlamında daha önemli olmak üzere) öğrenme konusunda bazı sınırlı haklar tanınmıştır.

Öncelikle Anayasa'nın 26. ve 28. Maddeleri 3 Ekim 2001'de değiştirilerek anadille ilgili yasaklamalardan arındırılmıştır.

Devletin onlarca yılda ürettiği tabuların yol açtığı siyasi ve toplumsal fobiler nedeniyle çekingен ve kararlılıktan uzak bir tavırla gerçekleştirilen bu reformlar, 2002 yılında AKP'nin iktidara geldiği yıldan itibaren görece daha kararlı bir şekilde sürdürülmüştür. Ancak çekingенlikler, çelişkili tavırlar ve özellikle uygulamada çıkarılan sorunlar devam etmiştir. Çoğu zaman AB uyum paketleri veya demokrasi paketleri adıyla sunulan kapsamlı niyet beyanlarına tekabül eden yasal düzenlemeler tamamlanmamıştır. Özellikle toplu kanun değişiklikleriyle gündeme gelen dil haklarıyla ilgili bu kısmi, ama

çok önemli düzenlemeleri ve uygulamalarını takip etmek bir yana envanterini tutmak bile dil haklarını izleme, belgeleme ve raporlama (İBR) bağlamında anlamlı bir faaliyet olacaktır.

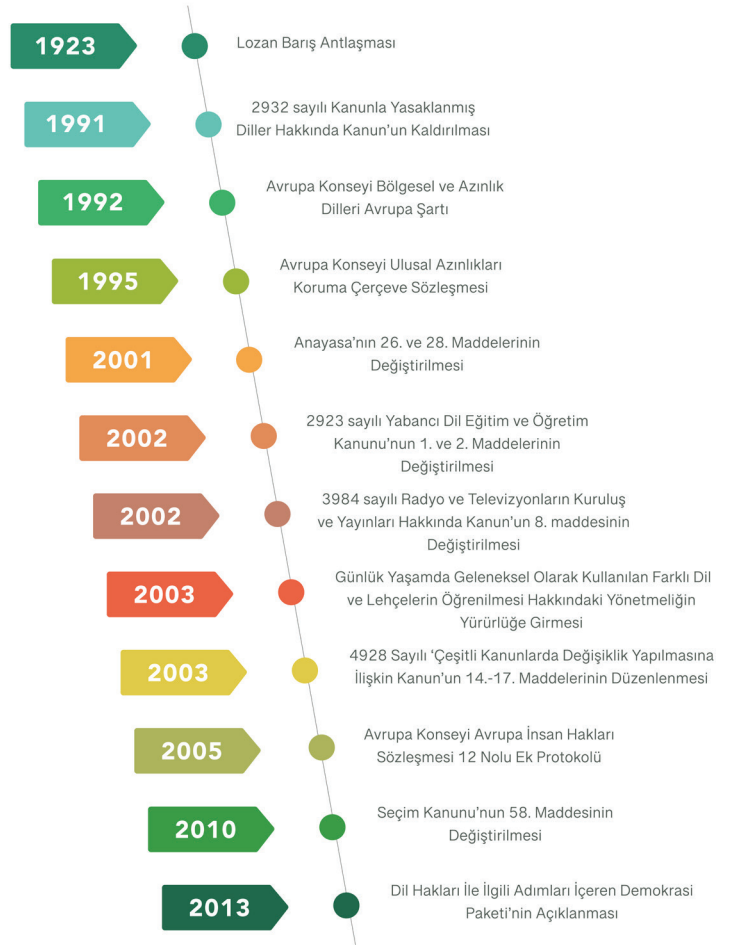
Burada bazı önemli düzenlemelere kısaca değinecek olursak, 9 Nisan 2002 tarihli İkinci Uyum Paketi aracılığıyla Basın Kanunu'ndaki "*yasaklanmış dil*" ifadesinin kaldırıldığını ve "*vatanın bölünmez bütünlüğünü ihlal etmemek koşuluyla*" Türkçe dışındaki dillerde özel kurs açmanın (en azından kağıt üzerinde) mümkün hale geldiğini belirtmek gerekir. 2002 yılında yapılan değişiklikle 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Kanunu'nun 1. ve 2. maddeleri değiştirilmiş ve bu Kanun, Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun adını almıştır. Düzenleme sonucu, "*vatanın bölünmez bütünlüğünü ihlal etmemek koşuluyla*" verilen Türkçe dışındaki dillerde özel kurs açma hakkı, ilk anda büyük tartışmalara neden olsa da resmi kabul ve (özel okulda da olsa) öğretim bağlamında dil hakları açısından çığır açıcı rol oynamıştır. Nitekim, bir yıl sonra, Temmuz 2003 tarihinde söz konusu kanunda yapılan değişiklik sonucunda küçük bir adım daha atılmış ve Türkçe dışı dillerin halihazırda mevcut özel okullarda ve kurslarda öğretilmesine izin verilmiştir. Oldukça çekingен ve minik adımlarla gerçekleştirilen bu düzenlemelerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına asla Türkçe dışında bir dili *anadili* olarak öğretmek anlamına gelmediğinin altı her fırsatta çizilmiştir. Nitekim, Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu'nun 2.a. Maddesinde "Eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil, anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez" denildiği için, 'günlük yaşamda

geleneksel olarak kullanılan dil ve lehçeler' gibi bir formül bulunmuştur. Daha sonra yerleşecek bu kavramsallaştırmanın başlangıcı olarak, Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu kapsamında dil ve lehçe kurslarının açılması, yönetilmesi ve denetlenmesi sürecini düzenleyen yönetmelik Aralık 2003'te yürürlüğe girmiştir (Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik).

Aynı dönemde Türkçe dışı dillerin medyada kullanılması konusunda da önemli düzenlemeler olmuş, dil hakları ve özellikle dilsel çoğulluğun resmen ve toplumsal olarak kabulü/tanınması bağlamında önemli bir değişim süreci başlamıştır.

Nitekim, 3 Ağustos 2002 tarihli Üçüncü Uyum Paketi aracılığıyla radyo ve televizyonlarda Türkçe dışı dillerde yayın yapma izni öngörülmüş ve 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'un 8. maddesinde değişiklik yapılarak "Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde" yayın yapılmasının önü açılmıştır. Ertesi yıl, Temmuz 2003'te çıkarılan 4928 Sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun", 14.- 17. maddelerde yer alan düzenlemeler aracılığıyla Türkçe dışı dillerde radyo ve televizyon yayıncılığı yasak olmaktan çıkarılmıştı. Ocak 2004'te yayınlanan Yönetmelik kapsamında Haziran 2004'ten itibaren TRT'de Boşnakça, Çerkezce, Arapça, Kurmanca ve Zazaca dillerinde televizyon ve radyo programlarının yayını başlamıştır. Önceleri çok sınırlı süre için yapılabilen bu yayınlar içerik ve dil politikaları bağlamında haklı eleştirilere maruz kalmış olsa da özellikle çoğulluğun toplumsal

Türkiye'de Dil Politikalarının Tarihsel Süreci

ve siyasi tanınmasında önemli rol oynamıştır ve tam da bu eleştiriler sayesinde giderek süresi ve içeriği gelişmiştir. Türkiye dillerinin özellikle çocuklar tarafından öğrenilmesine yönelik programların yasaklanması, dilsel çeşitlilik ve dil hakları konusunda söz konusu düzenlemenin sınırlarını ve sorunlarını gösterdiği gibi, aynı anda dayatılan simültane çeviri veya günlük raporlama koşulu da çekingenlik ve kararsızlığın devamını göstermektedir. Nitekim Kürtçe yirmi dört saat yayın yapmak üzere Ocak 2009'da TRT-6 kurulduğunda, halen çocuklara yönelik yayın yapılması yasaklanmaktaydı.

“

“Reha'nın bahsettiği şeyler bizim toplumumuz için de geçerli. Çocuğum fişlenir mi, mimlenir mi? İleride işe girmesi için sorun olur mu? Hepimizin bildiği sorunlar bunlar. Bizim toplumumuz için de geçerli. Hatta bir okulda Çerkes öğretmen olması dezavantaj oluyor. Çünkü bu okulda yine Reha anlattı, öteki köyde açılmıyor hocam, niye bizim köyde açalım, başımızı belaya mı sokalım düşüncesinin bir benzeri şu oluyor. Vay bu öğretmen Çerkesçilik yapıp burada sınıf açtırmış. O okulda belki Çerkes öğretmen, müdür, müdür yardımcısı olmasa sınıfı daha rahat açtıracamız, çünkü mimlenme riski yok. Etnik kimliğimden dolayı beni mimimler, diye korkuyor öğretmen. Böyle bir genel tablo var.”

Ömer Atalar, Çalıştay'dan.

Dil hakları bağlamında medya ile siyasi düzlemi birleştiren bir alanda çok önemli bir adım da Nisan 2010'da atıldı ve Seçim Kanunu'nun radyo ve televizyonda yapılacak propaganda yayınlarıyla diğeri seçim propagandalarında Türkçeden başka dil ve yazı kullanılmasını yasaklayan 58. Maddesi değiştirilerek (Kürtçe başta olmak üzere Türkçe dışı dillerin) seçimlerde kullanılmasının önü açıldı. Ancak yine kararlı ve bütünsel yaklaşımdan uzak bir tavırla, Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili maddesindeki yasak kaldırılmayarak, dil hakları bağlamında yine çelişkili bir hukuki çerçeve yaratıldı.

Genelde (açıkça veya zımnen) Kürtçe üzerinden yürütölen dil hakları tartışmalarında, küçük ve ikircimli de olsa önemli değişikliklerin yaşandığı 21. yüzyılın ilk yıllarında, özellikle Türkçeden sonra ülkede en çok konuşulan Kürt dilinin aktivistleri, giderek yaygınlaşan 'yaşayan diller' kavramsallaştırmasına anlaşılır nedenlerle eleştirel yaklaşmışlardır. Ayrıca bu seçimin tek nedeninin düzenlemeler ve uygulama sırasında Kürtçe başta olmak üzere Türkiye dillerini isimleriyle anmaktan kaçınmak olduğunu dile getirmişlerdir. Daha sonra, konumuz olan

MEB Temel Eğitim sınıflarında verilecek seçmeli dil dersleri için de kullanılacak bu kavramsallaştırma, bu arada 2010 yılından itibaren Mardin Artuklu Üniversitesi başta olmak üzere üniversite seviyesinde dil öğretilmesi ile Türkiye dilleri konulu enstitü ve bölümler için de kullanılmaya başlanmıştır.

MEB Temel Eğitim sınıflarında YDL kapsamında SDD dersleri verilmeye başlandığı sırada, 30 Eylül 2013 tarihinde açıklanan Demokrasi Paketi aracılığıyla dil hakları konusunda atılan çok önemli adımları dönemin Başbakanı şöyle sıralamıştır:

- Ara seçimlerde farklı dil ve lehçelerde propaganda imkanı
- Ön seçimlerde de Türkçeden başka dil veya lehçede propaganda
- Klavyelere özgürlük: Bazı harflerin kullanımının serbest bırakılması
- Daha önce yapılan değişikliklerle sağlanan, özel kurs imkanı ve farklı dil ve lehçelerin seçmeli ders olması imkanına ek olarak şimdi de farklı dil ve lehçelerde eğitimin yolunun açılması
- Kanun değişikliği ile Türkçe dışı dillerde eğitim verecek özel öğretim kurumu açılabilmesi: Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilecek dil ve lehçelerde, MEB tarafından düzenlenecek yönetmelik doğrultusunda okullarda (belli dersler Türkçe olması koşuluyla) Türkçe dışı dillerde eğitim verilmesi.

3. KAVRAMSAL VE POLİTİK TERCİHLER: DİL HAKLARI BAĞLAMINDA YDL KAPSAMINDA SDD

Türkiye’de yaşayan diller ve lehçeler (YDL) adı altında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ortaokullarında verilen seçmeli dil dersleri (SDD) konusunda detaylı bilgi aşağıda ilgili bölümde verilecektir. Ancak daha önce, yukarıda özetlenen hukuksal çerçeve içinde, bu raporun konusunu oluşturan SDD meselesine dil hakları bağlamında bakıldığında gündeme gelecek önemli bir tartışmayı ele almakta yarar var.

‘Dilsel çeşitlilik’ veya genelde ‘diller’ denildiğinde akla gelen ‘anadili’ kavramı ve hatta ‘dil’ kavramının kendisi, aslen sorgulanmaya muhtaçtır. Lengüistik ve sosyolengüistik, hatta politik bir mesele olarak lehçe ve dil olgularının tanımları ve sınırları konusundaki belirsizlik ve bazen keyfilik, burada detaylı olarak tartışılmayacak, ancak dil ve dil hakları konusunda yapılacak çalışmalarda her zaman dikkate alınması gereken bir meseledir.

Nitekim bu raporu ortaya çıkaran çalışmaya başlarken karşılaştığımız ve bizim de paylaştığımız, bazıları somut olgulara dayanan ancak çalışma boyunca hatalı olabileceğini görüp sorgulamaya başladığımız sorunlu algı, bu tartışmalardan kaynaklanmaktadır: Mevcut sistem, herhangi bir dili seçmeli ders olarak almak için önce YDL bölümünde listelenmiş Türkiye dillerinden birini SDD olarak seçmeyi öngörmektedir. Bu derslerin ‘anadili öğretimi’ kapsamında verilmesi ve o şekilde adlandırılmaması farklı

politik kaygıdan/hesaptan kaynaklı olabilir. Nitekim, Türkiye’de inkar edilegelen dilsel çoğulluğun resmen kabulü anlamına gelen bu derslere ‘Türkiye dilleri’ veya ‘Türkiye’de konuşulan diller’ adı verilmesi de ayrıca farklı boyutlarıyla ele alınmalıdır.

Öncelikle, ‘anadili öğretimi’ yerine onu da kapsayacak şekilde tercih edilen YDL kavramsallaştırması, anadili olmayanların da alabildiği dersler olarak, aslında Türkiye dilleri konusunda belli yaşlarda çocuklar nezdinde farkındalık yaratma işlevi görebilir. Niyetin bu olup olmadığından bağımsız olarak bu gerçeklik, kültürel çoğulculuk bağlamında önemlidir.

Üstelik özellikle Zazaca ve Kurmanca söz konusu olduğunda tarafların tam bir fanatizmle devam ettirdiği, ancak Çerkes dilleri için de geçerli olabilecek dil ve lehçe tartışmalarında boşulmadan, farklı dil varyantlarının öğretimi için seçilen YDL kavramı, mevcut tabuların dayattığı olası politik kaygılar bir yana, oldukça etkili bir pratik çözüm olarak görülebilir. Bu seçimin arkasında böyle bir farkındalık ve duyarlılık olup olmadığı ayrı bir çalışmanın konusu olarak araştırmacıları beklemektedir, ancak sonuç olarak söz konusu seçimin en azından bu bağlamda yararını kabul etmek gerekir.

Türkçe dışı birçok dilin devlet tarafından her fırsatta Lozan Antlaşması bahane edilerek ‘azınlık’ kapsamında ele alın-

madığı bir ülke olarak Türkiye’de, ‘azınlık dilleri’nin (her tekçi ulus-devletin en fanatik kurumlarından olan) resmi okullara kendi adlarıyla sanlarıyla fiilen girmesi çok önemlidir. Yani bu dillerin, tekçilik paradigmasının kurucusu olan temel öğretimde (utangaç ve dolaylı olarak da olsa) yer alması, kendi başına dilsel çeşitliliğin/çoğulluğun kabulü anlamında ve dolayısıyla dil hakları bağlamında değerli (aslında söz konusu Türkiye olduğunda devrim niteliğinde) bir kazanımdır. Bu rapor, biraz da bu kazanımın neredeyse

tüm aktörler tarafından sahıpsiz bırakılması sürecinin izlenmesi, belgelenmesi ve raporlanması anlamına gelmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, konuşulan veya ‘yaşayan’ diller ve lehçeler açısından Türkiye oldukça zengin bir ülkedir. Bu bağlamda Türkiye’de kadim bir ‘dilsel çeşitlilik’ söz konusudur diyebiliriz. Zira bugün birçok post-kolonyal ülkede olduğu gibi bu zenginliğin asıl kaynağı sadece 20. yüzyılda periferiden merkeze göçler değildir; uzun bir geçmişe dayalı ve son yüzyıllarla yaşanan göçlerle birlikte çok katmanlı bir çeşitlilik söz konusudur.

Aslında Türkiye’de bu kadar çok dil ve lehçenin konuşuluyor veya yaşıyor olmasının ‘zenginlik’ olarak mı yoksa ‘sorun veya ‘tehdit’ olarak mı görüleceği, konuya tekçi bakış açısıyla mı yoksa çoğulcu bakış açısıyla mı yaklaşıldığıyla ilgilidir. Global düzeyde çoğunlukçuluk anlayışına dayalı tekçiliğin her alanda giderek (yeniden) yaygınlaştığı bir konjonktürde (dil söz konusu olduğunda olgusal anlamda belki büyük bir fark yaratmayacak) ‘çoğulluk’ kavramını tercih etmemizin bir nedeni, çoğulluğun ima ettiği daha diyalektik anlamdır. Diğer nedeni de bu çeşitlilik gerçekliğini olumlama (bir zenginlik olarak görme) ve savunma anlamında genelde çoğulculuk kavramına yaptığı göndermeden dolayı, günümüzde egemen olmaya başlayan çoğunlukçuluk anlayışına karşı bir özellik taşımasıdır.

“

Türkçe-dışı birçok dilin devlet tarafından her fırsatta Lozan Antlaşması bahane edilerek ‘azınlık’ kapsamında ele alınmadığı bir ülke olarak Türkiye’de, ‘azınlık dilleri’nin (her tekçi ulus-devletin en fanatik kurumlarından olan) resmi okullara kendi adlarıyla sanlarıyla fiilen girmesi çok önemlidir. Yani bu dillerin, tekçilik paradigmasının kurucusu olan temel öğretimde (utangaç ve dolaylı olarak da olsa) yer alması, kendi başına dilsel çeşitliliğin/çoğulluğun kabulü anlamında ve dolayısıyla dil hakları bağlamında değerli (aslında söz konusu Türkiye olduğunda devrim niteliğinde) bir kazanımdır. Bu rapor, biraz da bu kazanımın neredeyse tüm aktörler tarafından sahıpsiz bırakılması sürecinin izlenmesi, belgelenmesi ve raporlanması anlamına gelmektedir.

”

4. TÜRKİYE'DE YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER VEYA TÜRKİYE DİLLERİ

Kültürel çeşitlilik/çoğulluk bağlamında 'Türkiye'de konuşulan diller' ya da 'Türkiye dilleri' söz konusu olduğunda, bu dillerin listesi veya tasnifi konusunda bir uzlaşmanın mevcut olmadığını öncelikle belirtmek gerekir. Uzun yıllara dayalı çalışmalar sonucunda hazırladığımız Türkiye dillerinin tam listesini burada veremeyeceğiz, ama bu listeyi, daha önce tamamlanmış bir projemizin sitesinde bulmak mümkündür: <https://www.turkiyekulturleri.org/tr/Ansiklopedi>.

Tasnif meselesine gelince, dilsel köken/aidiyet ('dil aileleri'), yerlilik/otoktonluk, kadimlik veya kaynak bölge bağlamında farklı tasniflerin (sınıflandırmaların) mevcut olduğunu, ancak bazı insanların kafasında bu sınıflandırmaların aynı zamanda hiyerarşik bir işkillendirmeye tekabül ettiğini söylemek mümkündür. Olgusal olarak ne kadar doğru veya yanlış olduğu bir yana, 'durum tespiti' niyetiyle yapılmış bu konudaki deskriptif analizlerin zımni de olsa içinde 'daha çok hak sahipliği' veya üstünlük gibi imalar taşıyabileceği unutulmamalıdır.

Çoğulcu anlayışla Türkiye dillerine yaklaşıldığında, mevcut diller arasında köken, bölge, otoktonluk üzerinden ya da kadimlik üzerinden hiyerarşik bir ilişki kurma çabasının eşitlikçilikten uzak bir çeşitlilik anlayışına yol açabileceğini görmemiz gerekir. Bu bağlamda, tam da çoğulluk ve çoğulculuk kavramlarının hakını vermek üzere, birden fazla dilin bir arada var olması veya yaşaması (*coexistence*) ve bunun kabullenilmesi/olumlan-

ması kadar, bu diller arasında denklik ilişkisinin varlığı ve hak eşitliği büyük önem taşır.

Diğer yandan dilsel demografi, tersi yönde de etkili olabilmektedir: Bir dili konuşanların sayısının çok olması, dil hakkı mücadelesinin politikleşmesinin yarattığı kaygı kadar açıktan olmasa da, devlet veya milliyetçi çoğunluk tarafından o dilin daha çok tehdit unsuru olarak görülmesini sağlamaktadır. Konuşanların sayısı azaldıkça (dil topluluğu demografik olarak küçüldükçe) bu tehdit potansiyelinin azaldığı düşüncesiyle bu korku/kaygı da azalabilmektedir. Nitekim YDL kapsamında SDD listesinde yer alan dillerden Kürtçe dışındaki dillere, yetkililer ve çoğunluk tarafından daha az kaygıyla yaklaşılabilir. Adeta bu diller ve aktivistleri daha çok 'tahammül edilebilir' bulunmaktadır ki bu raporda ele alınan Lazca için de bu kriter geçerlidir: Daha büyük topluluklar tarafından konuşulan dillere göre daha az, daha küçük topluluklar tarafından konuşan dillere göre daha çok 'hassas bir konu' olarak ele alınmaktadır. Bunun milliyetçi paradigmaya ait dar politik çerçeveye ilişkisi açıktır.

Türkiye'de Kürtçe dışı diller ve kültürler üzerine çalışan bazı kişi ve kurumlar YDL kapsamında seçmeli dil derslerini 'anadili dersleri' olarak algılamışlar ve bu fırsatı potansiyelleri doğrultusunda kullanmaya çalışmışlardır. 2012'den bu yana Abazaca, Arnavutça, Boşnakça, Gürcüce, Kurmanca, Lazca, Zazaca ile Kiril ve La-

tin Alfabetesi esaslı Adigece gibi diller, ilgili dersler kapsamında müfredata girmiş, ancak Türkiye'deki pek çok dil bu yeni süreçten yeterince yararlanamamıştır. Özellikle UNESCO tarafından yapılan tasnifte tehlike/tehdit altında bulunduğu belirtilen, yani yaşam mücadelesi veren Türkiye dilleri için bu durum üzücüdür. UNESCO'nun tehdit/tehlike altındaki diller listesinde bulunup şu anda SDD listesinde bulunanlar şunlardır: 1) Abhazca, 2) Adigece, 3) Lazca ve 4) Zazaca. YDL kapsamında MEB okullarında açılmış SDD listesinde bulunan ama UNESCO tarafından tehlike altında dil olarak kabul edilmeyen üç dil, Türkiye dışında bir devletin resmi dili olması sebebiyle tehlike altında dil statüsüne girmekten kurtulmaktadırlar (1. Arnavutça, 2. Boşnakça ve 3. Gürcüce). Ancak bu dillerin Türkiye'deki durumlarına yakından bakınca durumun hiç de iç açıcı olmadığı görülecektir. Yine SDD listesinde bulunan Kurmancca ise (devlet statüsünde kabul edilmeyen Irak Bölgesel Kürdistan Yönetimi hariç)

2012'den İtibaren Türkiyede Seçmeli Ders Olmuş Diller

Abazaca
Arnavutça
Boşnakça
Gürcüce
Adigece
(Kiril Alfabetesi Esaslı)
Kurmancca
Lazca
Adigece
(Latin Alfabetesi Esaslı)
Zazaca

herhangi bir ülkenin resmi dili olmasa da tehlike altında dil statüsünde olmayan tek dildir ve bunun nedeni tekçi dil politikalarının tüm yasaklayıcı ve asimilasyoncu uygulamalarına rağmen halen Türkiye'de milyonlarca kişi tarafından konuşulmasıdır.

UNESCO'nun tehdit/tehlike altındaki diller listesinde bulunmakla birlikte YDL kapsamında SDD listesinde bulunmayan diller ise şunlardır: 1) Abazaca, 2) Hemşince, 3) Hertevin, 4) Ladino, 5) Pomakça, 6) Pontus Rumcası, 7) Romanca ve 8) Süryanice.

Unesco Tarafından Tehlike Altında Kabul Edilen Diller

Serbest Seçmeli Dersler (SDD) Listesinde Yer Alan Diller

Abhazca
Adigece
Lazca
Zazaca

Serbest Seçmeli Dersler (SDD) Listesinde Yer Almayan Diller

Abazaca
Hemşince
Hertevin
Ladino
Pomakça
Pontus Rumcası
Romanca
Süryanice.

5. ÇALIŞMANIN KAPSAMI, KAYNAKLARI VE METODOLOJİSİ ÜZERİNE

Teorik ve ampirik boyutlarıyla dilsel çeşitlilik/çoğulluk konusunda çalışan bir akademisyen ile Lazca konusunda yıllardır çalışmakta olan bir araştırmacıdan oluşan bu raporun yazarları, birkaç aylık bir araştırma ve saha çalışması sonucu bir rapor hazırlarken, ancak konunun teorik-kavramsal çerçevesi ve tarihsel arkaplanı konusunda birikimlerine ve sahadaki ilişkilerine güvenerek bu sorumluluğu kabul ettiler. Nitekim, geniş ve karmaşık bağlama sahip böyle bir konuda, bu olanaklar söz konusu olmadan birkaç aylık çalışma sonunda rapor hazırlanmasının olanaksızlığı ortadadır.

Bu gerçeklikten yola çıkarak yürütülen altı aylık çalışma (saha çalışması ve masa başı araştırma) sonucunda ortaya çıkan bu raporun hazırlanma sürecinde uygulanan metodolojiyi ve proje çalışmasıyla birlikte raporun kapsamını özetlemek yararlı olacaktır.

Her şeyden önce, sistemli olmayan bir şekilde toplanmış bilgilerin tasnifi ve gerekli ek bilgilerin tespiti çalışması projenin ilk aşamasında gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada konuyla ilgili mevzuat ve uygulama hakkında mevcut bilgi kırıntılarını bir araya getirmeyi amaçlayan bu çalışma sonucunda, eksikliği özellikle hissedilen, konuyla ilgili (mesela ders tercihleri, öğrenci sayıları, açılan dersler, öğretmenler, il ve ilçeler okullar vb. hakkında) istatistiki bilgilerin toplanması için (Lazca süreli yayınlar ve internet siteleri başta olmak üzere) yazılı ve dijital medya taraması ile literatür taraması önce-

likli iş olmuştur. Kapsamlı ve tüketici bir tarama söz konusu olmasa bile, sistemli bir araştırma sonucunda istatistiki veri eksikliğinin genel bir sorun olduğu ve medya üzerinden elde edilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu sebeple, ilgili verilere ulaşmak için projede öngörüldüğü üzere 2020 Haziran ayında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Temel Eğitim Genel Müdürlüğü ve Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'ndan randevu alınmıştır. Genel müdür Cem Gençoğlu ile 09 Haziran 2020 günü ve Daire Başkanı Burhanettin Dönmez ile 10 Haziran 2020 günü yapılan görüşmelerde, projenin kapsamı ve amacı detaylı bir şekilde konuşulmuş, kendilerinden süreç ve mevcut durumla ilgili bilgi alınmış ve genel müdürlükten istatistiki bilgi talebinden bulunulmuştur. Bu bilginin ellerinde hazır bulunmadığı, ancak yazılı başvuru yapılması durumunda hazırlanacağı bilgisi üzerine, proje yürütü-

Ömer Atalar, Çalıştay'dan.

Bu öğrencilerin ders seçimleri elektronik olarak yapılırsa biz gerçekten kaç velinin çocuğuna Çerkesce öğretmek istediğini göreceğiz ve buna dönük bir şeyler çıkarabileceğiz. Öbür türlü şu anda 5 sınıfla masaya oturmuş oluyor. Türkiye'de sadece 50 kişi Çerkesce öğrenmek istiyormuş ya da çocuğuna öğretmek istiyormuş gibi bir tablo ortaya çıkıyor. Bu tablo gerçeği yansıtmıyor.

cüsü LKD tarafından ilgili başvuru yazılı olarak 16.06.2020 tarihinde yapılmıştır. 08.07.2020 tarihinde gelen yazılı cevapta, "Lazca Dersini Seçen Öğrenci Sayıları" başlıklı bir liste gönderilmiştir. Raporumuzun ekinde bu verileri bulmak ve bunların neden gerçeği yansıtmadıklarını okumak mümkündür. (bk. s. 101)

Ankara ziyareti sırasında, önceden randevu alınmış Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası (Eğitim Sen) yönetim kurulu üyelerinden Derya Yolcu (Merkez Kadın Sekreteri), Özgür Bozdoğan (Genel Yükseköğretim ve Eğitim Sekreteri) ve İsmail Sağdıç (Genel Örgütlenme Sekreteri) ile 08 Haziran 2020 tarihinde görüşme yapılırken, Eğitimciler Birliği Sendikası (Eğitim-Bir-Sen) Genel Sekreteri Latif Selvi ile 09 Haziran 2020 tarihinde uzun bir görüşme yapılmıştır. Özellikle bu iki büyük eğitim sendikasının konuya yaklaşımı ve deneyim aktarımı bağlamında bu görüşmeler çok öğretici ve raporun hazırlık sürecinde yararlı olmuştur.

Yine Ankara ziyareti esnasında meclisteki partilerin temsilcileri ve milletvekilleri ile görüşmek için randevu talebinde bulunulmuş, pandemi koşulları nedeniyle çoğundan olumlu cevap alınmadığı gibi, olumlu cevap alınan milletvekilleriyle yine pandemi nedeniyle mecliste konuşmak mümkün olmamıştır. Bu seyahat sırasında CHP Rize milletvekili ve Laz Enstitüsü Derneği eski başkanı Mehmet Bekaroğlu ile 10 Haziran 2020 tarihinde kısa süreli bir görüşme ancak meclis dışında gerçekleştirilebilmiş ve sonraki Doğu Karadeniz saha çalışması hazırlıklarında bu görüşme yol açıcı olmuştur.

Bu süreçte hem Ankara hem de Doğu Karadeniz'in değişik kasabalarında görüşülen Laz sivil toplum aktörleri (STK'lar ve

aktivistler) ile (bazıları kayıtlı) gerçekleştirilen görüşmeler ve Ardeşen Belediye Başkanı Avni Kahya ile 16.07.2020 tarihinde makamında, CHP Rize milletvekili ve Laz Enstitüsü Derneği eski başkanı Mehmet Bekaroğlu ile ise köyündeki evinde 14.07.2020 tarihinde gerçekleştirilen sohbetler hem konuya farklı yaklaşımların anlaşılmasında hem de saha çalışmasının daha verimli olmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

Rapor hazırlığı için Doğu Karadeniz'de yapılan saha çalışması sırasında çok sayıda öğretmen, iki veli ve bir öğrenci ile 14-21 Temmuz tarihleri arasında gerçekleştirilen mülakatlar çok önemlidir. Bu görüşmeler sadece konunun ana aktörlerinin yaklaşımlarını ve tutumlarını anlamak/öğrenmek anlamında değil, uygulama sürecinin her aşaması ve her boyutuyla ilgili detaylı bilgiler elde edilmesi için de çok yararlı olmuştur. Nitekim raporda yer alan bazı istatistiksel bilgilerin toplanması, bazıları derinlemesine mülakat, bazıları da yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış mülakatlar niteliğindeki görüşmeler aracılığıyla mümkün olmuştur. Alanda yapılan bu görüşmeler deşifre edilerek arşivlenmiş ve elde edilen bulgular raporun içeriğinde bolca yer almıştır. Raporun en önemli bulgularının kaynağını oluşturan bu mülakatlarla ilgili genel tablo aşağıdadır. (bk. s. 26)

Saha çalışmasında gerçekleştirilmesi öngörülmediği halde hayata geçirilemeyen görüşmelerden biri okul-aile birliklerinin üyeleriyle, diğeri de milli eğitim ilçe müdürlüğü yetkilileriyle yapılmak istenen mülakatlar olmuştur. Ayrıca, raporun hazırlık aşamasında özellikle öğretmenler, öğrenciler ve veliler arasında gerçekleştirilmesi düşünülen anket çalışmasından,

sürenin kısalığı ve pandemi koşullarında tamamlanmasının olanaksızlığı nedeniyle, daha proje başvuru aşamasında vazgeçilmiştir. Özenle gerçekleştirilmesi koşuluyla, ileride gerçekleştirilecek olası bir anketin özellikle algı ve alımlama analizi için değerli veriler sunacağı açıktır. Ancak anket sonucu elde edilecek bu verilerin her zaman dikkatle ve eleştireliliği elden bırakmadan değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Yine ileride gerçekleştirilecek daha sistemli ve tüketici bir medya taraması ve analizi çalışmalarının, hem konuyla ilgili olgusal bilgi birikimine hem de farklı tutumların/söylemlerin eleştirel analizine önemli katkı sunacağı açıktır.

Son olarak, 09.08.2020 tarihinde, 25 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen çalıştay, o güne kadarki araştırmalardan ve saha çalışmasından elde edilen bulguların, konunun uzmanları ve aktörleriyle paylaşılması ve tartışılması için iyi bir vesile olmuş; raporun içeriğiyle ilgili birçok konu ancak bu çalıştay sayesinde netleşmiş veya son halini almıştır. Çalıştayın katılımcıları çeşitli dil gruplarından öğretmen ve aktivistlerden oluşmuştur. İki bölümden oluşan çalıştayın birinci oturumunda kavramsal tartışma, Türkiye’de Yaşayan Diller ve Lehçeler konusunda gelişmeler (tarihçe), Türkiye’de YDL dersi konusunda gelişmeler (tarihçe), ders kitaplarının hazırlanma süreci, derslerin açılma süreçleri, müfredat, Lazca dışı diller için kurumsal-kişisel deneyimler gibi konular ele alınmıştır. İkinci oturumda Lazcaya odaklanılmış, pratik ve uygulama üzerine sahadan edinilen bilgiler aktarılmıştır. Beş buçuk saat süren toplantı diğer dil gruplarında çalışan kişilerin deneyimlerinin raporda yer bulması ve bütün bu

“

Seçmeli dersler çok da seçmeli sayılmazdı. Fen, matematik, Türkçe gibi derslerin seçilmesi idare açısından daha önemliydi. Okuldaki başarı oranını düşüreceği düşünülüyordu bu dersler tercih edildi. Lazcaya yüksek bir destek olmadı. (...) [Veliler] geliyorlardı sınıflara ilgileniyorlardı. Destekliyorlardı. Bizi eve davet ettikleri de oldu. Ders çıkışında sınıfa gelip, tah-tada ne işlenildi diye bakan oluyordu. Oldukça ilgilenildi baş-larda bu bölgelerde konuşuldu. Sokakta konuşuyorlardı. (...) Benim okuttuğum çocuklar severek, isteyerek aldılar ya bu dersi. Onlar şimdi lisededir, üniversiteye gidecekler. Ben onla-rın içindeki ışığın kaybolacağını zannetmiyorum. Onlardan bir devamlılık olacağını, hepsinin değilse de bir kısmının bu dilin yaşaması için çalışacağını düşünüyorum.

Öğretmen3.

süreci genel bir değerlendirme açısından oldukça faydalı olmuştur.

Sonuç olarak önemli bir boşluğu doldurma konusunda küçük de olsa somut bir katkı sunmayı amaçlayan bu raporun hazırlık çalışmalarının tamamlandığı aşamada, Özge Bakay tarafından hazırlanıp Laz Enstitüsü Derneği tarafından yayınlanan *Yaşayan Diller ve Lehçeler Seçmeli Lazca Dersi Raporu 2013-2020* adlı rapor, bu konuda çok önemli bir ilk adım olarak anılmayı hak etmektedir. Söz konusu rapordan özellikle Laz Enstitüsü Derneği’nin YDL Seçmeli Lazca dersi hakkındaki faaliyetleri konusunda yararlanılmış, istatistikler ve diğer veriler konusunda da karşılaştırmalar yapılmıştır.

Görüşülen Kişiler	Tarih	Görüşme Yeri	Meslek / Statü
Mehmet Bekaroğlu	14.07.2020	Fındıklı	Milletvekili
Öğretmen 1	14.07.2020	Fındıklı	Öğretmen
Özlem Şendeniz	14.07.2020	Fındıklı	Akivist
Veli 2	14.07.2020	Fındıklı	Veli
Veli 1	14.07.2020	Arhavi	Veli
Öğretmen 2	15.07.2020	Ardeşen	Öğretmen
Öğretmen 3	15.07.2020	Pazar	Öğretmen
Öğretmen 4	15.07.2020	Fındıklı	Öğretmen / Veli
Avni Kahya	16.07.2020	Ardeşen	Belediye Başkanı
Meb Şube Müdürü	16.07.2020	Fındıklı	MEB Şube Müdürü
Öğretmen 5	16.07.2020	Borçka	Öğretmen
Hasan Azaklı	16.07.2020	Hopa	Akivist
Birol Topaloğlu	17.07.2020	Pazar	Akivist / Veli
Öğrenci 1	17.07.2020	Pazar	Öğrenci
Asım Bayrakoğlu	18.07.2020	Ardeşen	Öğretmen
Osman Şafak Büyüklü	20.07.2020	Arhavi	Akivist
Fatih Kahya	21.07.2020	Ardeşen	Yerel Gazeteci

A. GENEL OLARAK
YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER SEÇMELİ DERSİ

A. GENEL OLARAK YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER SEÇMELİ DERSİ

1. YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER DERSİ TARİHÇESİ

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 12 Haziran 2012 günü partisinin grup toplantısında 4+4+4 eğitim sistemi ile getirilen yenilikleri ele alırken “Öğrencilerimiz yerel dil ve lehçeleri öğrenme şansına kavuşuyorlar. Yeterli sayıda öğrenci bir araya geldiği takdirde Kürtçe seçmeli ders olabilecek, öğretilebilecek.”¹ diyerek yaşayan dil ve lehçeler seçmeli dersini duyurmuş oldu. Sonraki gün dönemin MEB Bakanı Ömer Dinçer de bakanlığının hazırladığı seçmeli ders paketi ve ders çizelgelerini açıkladı. Dinçer “Öğretmen buldukça, yeterli öğrenci varsa Zazaca, Kırmançice, Lazca, Abhazca da seçmeli ders olacak. İlk etapta müfredat ilan edilecek, kitaplar sonra hazırlanacak, ancak hocalar o müfredatı öğretecek.”² diyerek Lazcanın da bu kapsama girdiğini duyurmuş oldu.

15 Haziran’da partisinin Atatürk Kapalı Spor Salonu’nda yapılan Sakarya İl Kongresi’nde konuşan Erdoğan, Kürtçenin seçmeli ders olarak okutulmasına

1<https://t24.com.tr/haber/erdogan-yeterli-sayida-ogrenci-biraraya-geldiginde-kurtce-secmeli-ders-olacak,206137> (Son erişim tarihi 05.01.2021)

2<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kurtce-zazaca-lazca-abhazca-secmeli-ders-20749000> (Son erişim tarihi 05.01.2021)

yönelik tepkileri “spekülasyon” olarak değerlendirdi: “Şimdi birileri spekülasyon yapıyor. Diyorlar ki ‘Niye zorunlu değil?’ Bunlara hiçbir zaman, hiçbir şeyi beğendiremezsiniz. Bugüne kadar doğuda, güneydoğuda hangi adımları attıysak hepsinde de ‘Biz istedik yaptılar’ dediler. Tamam da bizden önce bunları niye yaptıramadınız? O zaman neredeydiniz?”

Erdoğan konu hakkındaki kararlılığını şu cümleyle özetliyordu:

“Öğrenci Çerkezce mi öğrenmek istiyor, veli çocuğuna Çerkezce mi öğretmek istiyor? Yeterli sayıda öğrenci bir araya geldiğinde, Çerkezce seçmeli ders olarak okullarda öğretilecek. Lazca öğrenmek isteyenlere Lazca, Boşnakça öğrenmek isteyenlere Boşnakça, Gürcüce öğrenmek isteyenlere Gürcüce, bu okullarda ortaokul sürecinden itibaren öğretilecek.”³

2003’te değiştirilen Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğretilmesine dair yönetmelikle bunu en-

3<https://www.sondakika.com/haber/haber-erdogan-bunlara-hicbir-seyi-begendiremezsiniz-3-3710422/> (Son erişim tarihi 05.01.2021)

gelenen bazı kanunlarda değişikliğe gidilmiştir. Seçmeli dersler sürecinde MEB Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de değişiklik yapılarak "Özel okullarda Cumhurbaşkanı kararıyla tespit edilen Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde eğitim ve öğretim yapılabilir" hükmü getirildi.⁴

MEB bu derslerin okutulma sebebini "ülkemizde var olan yaşayan diller ve lehçeleri gelecek kuşaklara aktarılabilir ve bu alanda toplumun da ihtiyaçlarını karşılayabilmek" şeklinde açıklamıştır.⁵

4 20.03.2012 tarihli *Resmi Gazete*, Sayı: 28239.

5 MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün "2019-2020 Eğitim Öğretim Yılında Okutulacak Seçmeli Dersler" konulu yazısı.

Sürecin ilk yılında sadece Adigece, Abazaca ve Kurmanca dersler açılabilir, ancak sonraki yıllarda Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararıyla kabul edilen müfredatların ve seçilebilir dil ve lehçelerin sayısı arttı.

Kurumun karar arşivinden yararlanmak suretiyle tespit edilen Talim ve Terbiye Kurulu tarafından alınan YDL seçmeli dersi konulu kararlar aşağıdadır.

https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_01/22102017_2019-2020_eYitim_YYretim_yYIY_iYin_seYmeli_derslerin_seYimi_yazYsY_16_Ocak_2019.pdf (Son erişim tarihi: 05.01.2021)

Talim ve Terbiye Kurulu'nun YDL seçmeli dersi öğretim programı kararları:

Tarih	Sayı	Konu
2012.09.07	153	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Yaşayan Dil ve Lehçeler Dersi (Adigece ve Abazaca ; 5,6,7, ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı
2012.09.07	154	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Yaşayan Dil ve Lehçeler Dersi (Kürtçe; 5. Sınıf) Öğretim Programı
2013.09.05	119	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Yaşayan Dil ve Lehçeler Dersi (Lazca ; 5,6,7, ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı
2014.09.17	89	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Yaşayan Dil ve Lehçeler Dersi (Gürcüce; 5,6,7, ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı
2015.02.27	18	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Yaşayan Dil ve Lehçeler Dersi (Latin Alfabesine Göre Hazırlanan Adigece ; 5,6,7, ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı
2017.02.17	8	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Yaşayan Dil ve Lehçeler Dersi (Arnavutça; 5,6,7, ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı
2017.02.17	9	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Yaşayan Dil ve Lehçeler Dersi (Boşnakça; 5,6,7, ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı

2. YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER DERSİNİN AÇILMASI

i. Öğretim Programının Hazırlanması

Yaşayan diller ve lehçeler derslerinin açılması için gerekli şartlar ve resmi prosedürler şöyledir:

MEB YDL dersi için gerekli bütün öğretim programlarının teklif, hazırlık ve sunma süreçlerini dernek, vakıf ya da sivil toplum aktörlerine bırakmıştır. Buna göre STK ya da ilgili çevreler bir araya gelerek öğretim programını hazırlayacak bir kadro oluştururlar. Uygun kriterlerde hazırlanan program 4 yıllık ve 4 modül olmalıdır (5-6-7-8. sınıflar için).

Hazırlanan program Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'ne gönderilir, Müdürlük de programı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na iletir. Başkanlık ilgili incelemelerde bulunduktan sonra, programı yeterli ve uygun bulursa onaylar ve programın okutulabileceğini karara bağlar; uygun bulmazsa değişiklik için iade eder.

Onaylanan program, Talim Terbiye Kurulu bülteninde yayımlandıktan sonra tebliğe çıkar ve kurumlara bildirilir, EBA (Eğitim Bilişim Ağı) sistemine eklenir. Bu şekilde öğrenciler artık bu dersi seçebilirler.

Seçmeli derslerden birden fazla sınıf düzeyinde alınabilecek derslerin öğretim programları modüler bir yapıda oluşturulacaktır.

ii. Ders Saati, Öğrenci Sayısı

MEB 25.06.2012 tarihli 2012-2013 Eğitim Öğretim Yılında Okutulacak Seçmeli Dersler konulu genelgesine göre, Ortaokul 5, 6, 7, 8. sınıf öğrencileri, "Dil ve Anlatım" üst başlığında Yaşayan Diller ve Lehçeler dersini, haftada 2 saat ve dört yıl boyunca seçilebilecektir.¹

Bir okulda en az 10 öğrencinin aynı dersi seçmesi durumunda ilgili seçmeli ders okutulabilmektedir. Öğrenciler bu derslerden herhangi birini, 5-8. sınıf arasında herhangi bir sınıfta ya da düzenli olarak her yıl olarak alabileceklerdir. Öğrenci, beşinci sınıftan itibaren programda seçmeli olarak yer alan bir dersi ilk kez sekizinci sınıfta alabileceği gibi, bu dersi beşinci sınıftan itibaren düzenli olarak seçebilir ya da herhangi bir sınıf düzeyinde başka bir alandan ders seçebilir.

Öğretim programlarının uygulanmasında haftanın belirli bir günü/günleri altı (6) ders saatlik zaman dilimi "seçmeli ders saatleri" olarak belirlenir. Bu şekilde farklı sınıf düzeylerinde olup fakat seçtikleri ders açısından aynı seviyede olan öğrencilerden seçmeli ders grubu oluşturulması sağlanır. Örneğin bir öğrenci Kur'an-ı [1https://www.memurlar.net/common/news/documents/278182/25062012-69.pdf](https://www.memurlar.net/common/news/documents/278182/25062012-69.pdf) (Son erişim tarihi: 05.01.2021)

Kerim dersini ilk kez yedinci sınıfta alıyorsa ve henüz başlangıç seviyesinde ise bu dersi beşinci, altıncı ve sekizinci sınıfta okuyan ve başlangıç seviyesinde olan öğrencilerle birlikte alabilir. Böylece hem kaynakların daha rasyonel kullanılması hem de öğrencilerin tercih haklarının karşılanması sağlanır.²

YDL dersi İmam Hatip Ortaokullarında 4 yıl boyunca seçilebilmekte ancak dersler 5, 6 ve 7. sınıfta haftada 1 saat, 8. sınıfta ise 1 ya da 2 saat işlenebilmektedir. Normal ortaokullarda ise YDL dersi 4 yıl boyunca seçilebilmekte ve haftada 2 saat olarak işlenmektedir.

iii. Dersin Seçimi

Haftalık Ders Çizelgesinin uygulanması ile ilgili açıklamaların 2. maddesine göre okullarda seçmeli ders uygulaması konusunda esneklik sağlanacak ve her okul yönetimi, kendi imkanları doğrultusunda çizelgenin seçmeli dersler bölümünde yer alan azami 10 dersten bir grup oluşturacaktır. Öğrenciler, kendi okullarında okul yönetimi tarafından oluşturulan gruptan derslerini seçecektir.

2021-2022 eğitim öğretim yılında seçmeli ders olarak okutulabilecek dersler, modüller de dahil olmak üzere 58'i bulunmaktadır. Bu 58 ders arasından; öğretmenlerin ihtiyaçları, fiziki imkanlar ve veli/öğrenci talepleri doğrultusunda okul yönetimi tarafından hazırlanıp oluşturulan liste içerisinde öğrencilerin ders seç-

² https://tegm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_02/22163752_Yizelge.pdf (Son erişim tarihi: 05.01.2021)

meleri sağlanmaktadır.

Görüşmelerimizden edindiğimiz izlenime göre, dersin öğrencilere bir seçenek olarak sunulmasında okul yönetimi belirleyici rol üstlenmektedir. Ancak öğretmenler öğrenci, veli ve okul yönetimi arasında köprü görevi gördüğü için öğretmenin girişimi ve okul yönetiminin desteği ile sınıf açmak mümkün olmaktadır.

Seçmeli derslerin başladığı 2012 yılında derslerin 3-12 Eylül tarihleri arasında seçilmesi istenmişti. 2013 ve 2014 yıllarında ders seçimleri eğitim-öğretim yılının son haftasında yani Haziran ayında yapıldı. Ancak 2015 yılından itibaren, "ders kitapları/öğretim materyallerinin öğretmen ve öğrencilerimize eksiksiz ve zamanında sunulabilmesi, okullarımızda öğretmen norm kadrolarına yönelik sorunlar yaşanmaması" gibi gerekçelerle ders seçme tarihleri birinci sömestr sonuna alındı. Bu yıl öğrenciler 2021-2022 eğitim-öğretim yılında görmek istedikleri dersler için ders seçimlerini yine 4-22 Ocak tarihleri arasında yaptılar.

iv. Ders Öğretmeni

Yaşayan Diller ve Lehçeler Dersi için öğretmen sorununun özü, bu dersi vermek üzere lisans eğitimi almış öğretmenlerin bulunmamasıdır. Bunun başlıca sebebi de bu dillerin günümüze değin akademik olarak konu edilmemesi ve bu çalışmaların akademik çevrelerce de tabu olarak algılanmasıdır.

Seçmeli derslerin gündeme gelmesi ile

birlikte Kürtçe branşında bazı üniversitelerde lisans eğitimi veren öğretmenlik bölümleri açıldıysa da pek çok bölgede norm kadro oluşmadığı için Kürtçe dersi için bile çok az atama yapılmıştır. Diğer diller için bu güne değin hiçbir atama yapılmamıştır.

MEB öğretmen sorunun çözümünü ek ders görevlendirmesi ve gerekirse ücretli öğretmenlik yoluyla çözmeye çalışmıştır.³

Yaşayan Diller ve Lehçeler seçmeli dersine atanacak öğretmenlerin aşağıdaki yükseköğretim programı ya da fakülterden mezun olmaları öngörülmektedir:

1. Yaşayan Diller ve Lehçelerin ilgili alanındaki lisans programlarından
2. Türkçe Öğretmenliği
3. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
4. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
5. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
6. Türk Halkbilimi Bölümü
7. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Yukarıdaki öğretmenlik harici programlardan mezun olanlar için pedagojik formasyon şartı öngörülmüştür. Bununla birlikte ihtiyacın karşılanamaması durumunda, Yaşayan Diller ve Lehçelerin ilgili alanlarında tezsiz yüksek lisans programını tamamlayanların da atanabileceği kararlaştırılmıştır.

Okullarda ilgili alanda yeterli sayıda öğretmenin bulunmadığı derslerin seçil-

3 Millî Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Öğretmenlik Alanları, Atama Ve Ders Okutma Esasları, 20/02/2014 tarihli ve 9 sayılı Kurul kararı, Mart 2014-2678 sayılı Tebliğler Dergisi.

mesi halinde öncelikle diğer okullardan maaş/ek ders karşılığı görevlendirmeler yoluyla öğretmen temin edilecek, bunun da mümkün olmadığı haller de ücretli öğretmen görevlendirilmek suretiyle bu dersler açılıp okutulabilecektir.

Sadece Kürtçe dersi kapsamında 2012-2015 yılları arasında 27 öğretmenin ataması yapılmış,⁴ başka hiçbir dil için öğretmen ataması gerçekleştirilmemiştir.

v. Ders Kitapları

Ders malzemeleri normalde MEB tarafından hazırlanması gerekirken, YDL Seçmeli Dersi için bu materyallerin hazırlanma işi tamamen STK'lara yüklenmiştir. 2012'den bu yana seçilebilen bütün derslerin 4 yıllık ders kitaplarının STK'lar tarafından büyük oranda hazırlandığı görülmektedir. (bk. s. 34)

vi. Derslerin Notlandırılması

YDL Seçmeli dersi öğretmenin tercihinine göre sınavlı ya da sınavsız olarak notlandırılmakta ve karnesine eklenen bu not öğrencinin yıllık akademik başarısını etkilemektedir.

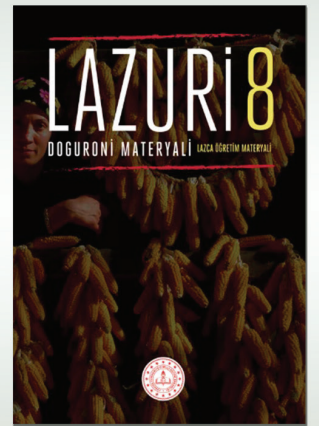
4 Nurcan Kaya, *Türkiye Eğitim Sisteminde Renk, Etnik Köken, Dil, Din ve İnanç Temelli Ayrımcılık*, Tarih Vakfı, Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG), İstanbul 2015, s. 26.

2012'den bu yana seçilebilen bütün derslerin 4 yıllık ders kitaplarının STK'lar tarafından büyük oranda hazırlandığı görülmektedir.

Tarih	Sınıf				Notlar
	5	6	7	8	
Adıgece - Latin Alfabesine Göre (Adıgabze - Çerkesce Doğu Diyalekti)	✓	✓	✓	✓	4 Modül (Her Modül 5-8. Sınıflar İçin)
Adıgece - Kiril Alfabesine Göre	✓	✓			
Abazaca	✓	✓	✓	✓	4 Modül (Her Modül 5-8. Sınıflar İçin)
Kurmanca (Kurdî Kurmancî)	✓	✓	✓*		
Zazaca (Zazaki)	✓	✓	✓	✓	
Lazca	✓	✓	✓	✓	
Gürcüce	✓	✓			5. ve 6. Sınıflar İçin "Öğretmen Kitabı", "Öğrenci Kitabı", "Öğrenci Alıştırma Kitabı" "2 Modül"
Boşnakça	✓	✓*	✓		
Arnavutça	✓	✓*	✓		

*Tebliğler Dergisi 2019-2020 listesinde yok.

Miili Eğitim Bakanlığı Onaylı Lazca Ders Kitapları

B. YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER LAZCA DERSİ

B. YAŞAYAN DİLLER VE LEHÇELER LAZCA DERSİ

1. LAZLAR VE LAZCA

Lazca, dilbilimciler tarafından Güney Kafkas Dilleri olarak adlandırılan bir dil ailesinin içerisinde sınıflandırılır. Aynı dil ailesinde Gürcüce, Svanca ve Megrelce de bulunmaktadır.

Bunlar içerisinden Megrelce, Lazcaya en yakın dildir. Her iki dil, Güney Kafkas dilleri içerisinde Kolchian ya da Zanian olarak adlandırılan bir grup oluştururlar. İki dil arasındaki yakınlık Lazcayla Megrelcenin sınıflandırılması ile ilgili bazı fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Arnold Çikobava ve Nikolay Marr gibi bazı dilbilimciler Megrelce ve Lazcanın Kolchis (ya da Zan) dilinin birer diyalekti olduğunu kabul etmektedirler. Ancak modern dilbilimciler bunların dilleşme sürecinin büyük oranda tamamlandığını, bu yüzden de ayrı diller olarak kabul edilmeleri gerektiği görüşünde birleşirler.

Lazcayla akraba olan en bilindik dil Gürcücedir. Gürcüceyle Lazca arasında pek çok ortak kelime göze çarpar. Bunların bir çoğu Proto-Güney Kafkas dilinin kelime hazinesinden kaynaklanan eşbiçimlerdir (*equivalent*).

Lazca, Güney Kafkas dilleri arasında kon-

sonant sayısı en fazla olan dildir. Bazı diyalektlerde 33'e varan konsonant sayısına karşın Lazcanın bütün şivelerinde 5 vokal bulunur.

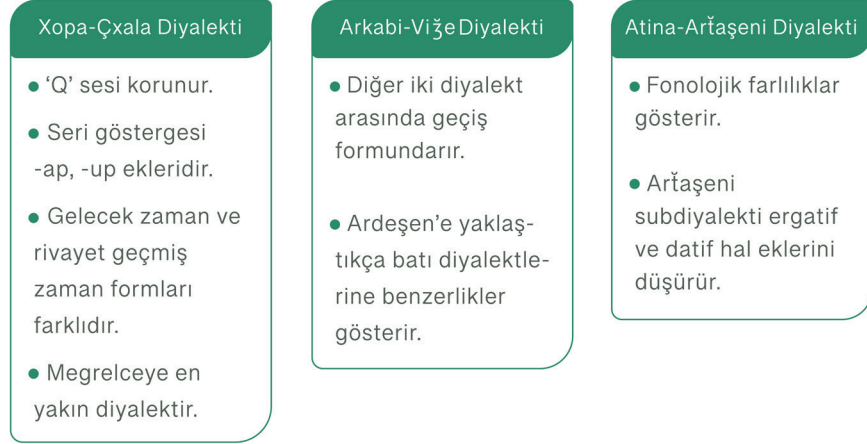
Morfolojik olarak gövdeleyici (*agglutinative*) diller sınıfına giren Lazca yüklem olumluluk-olumsuzluk, fiilin yönü, özne, nesne, nedensellik, zaman, kip, çatı gibi unsurları ifade eden ön ve soneklerin kökle birleştirilmesiyle oluşur.

Lazca dar bir coğrafyada konuşulmakla birlikte birbirinden oldukça farklılaşmış diyalektlere ayrılmıştır. Vadi boylarınca serpilen bu diyalektler ve subdiyalektler üç bölümde incelenmektedir. Bu diyalektler aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

- a) Xopa-Çxala diyalekti
- b) Arkabi-Viže diyalekti
- c) Atina-Artaşeni diyalekti

Xopa-Çxala diyalekti Megrelceye en yakın Laz diyalektidir. Bu diyalekt /q/ sesinin muhafaza edilmesi, seri göstergesinin -ap, -up şeklinde olması, gelecek zaman ve rivayet geçmiş zaman formlarının farkından ötürü diğer diyalektlerden kolaylıkla ayrılır.

Lazca Diyalektler

Arkabi-Viže diyalekti, Xopa-Çxala diyalekti ile Atina-Artaşeni diyalekti arasında geçiş formundadır. Ardeşen'e doğru yaklaştıkça Batı diyalektlerine has özellikler kazanmaya başlar.

Atina-Artaşeni diyalekti fonolojik olarak belirli farklılıklar gösterir. Özellikle Artaşeni subdiyalekti fonolojik farklılıktan başka ergatif ve datif hal eklerini düşürmesi açısından da diğer diyalektlerden ayrılmaktadır.

Her diyalekt kendi söz dağarcığına ve ifade kalıplarına sahiptir ve bunlara gramatik ve fonolojik unsurlar da eklenince en doğu ile en batı diyalektler arasında anlaşmada azımsanmayacak güçlükler ortaya çıkmaktadır.

i. Eğitimde Lazcanın Kullanılması

Lazcanın eğitimde ilk kullanımı Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında olmuştur. 1928'de Latin temelli ilk Lazca alfabe SSCB'de

hazırlanır. 1932-37 arasında Lazca, Abhazya'da yaşayan küçük bir Laz göçmen grubu için okullarda eğitim dili olarak kullanılır. Süreci tam olarak bilmesek de bu dönemde İskender Chitaşi tarafından Latin alfabesi kullanılarak hazırlanan alfabe kitapları, matematik kitabı ve bazı başka ders kitapları günümüze ulaşmıştır. Ancak 1935'ten sonra SSCB'de politik durumun değişmesi ile birlikte Lazca eğitime de son verilmiş, Abhazya'daki Lazlar Asya'nın ortalarına sürülmüştür. Lazca çalışan kişiler, 1936-1938 yılları arasında SSCB'de muhalif görülen grupların tutuklama ve keyfi infazlarla, Büyük Temizlik ya da Büyük Terör adıyla anılan dönemde idam, sürgün ve hapislerle ortadan kaldırılmışlardır.¹

SSCB'deki bu tecrübeden sonra Lazcanın resmi olarak devlet okullarında okutulmasına dair yegâne gelişme 2012'de Türkiye gündemine gelen Yaşayan Dil ve

1 I. Aleksiva, "Yeni Bilgiler Işığında İskender Chitaşi", *Ogni*, No: 7, 2017, s. 7-13.

Lehçeler Dersi olmuştur.

Ayrıca, 2000'lerin başından beri İstanbul merkezli Laz STK ve inisiyatiflerinin açtığı Lazca kurslarının varlığından da bahsedebiliriz. Bunları 2011-2012 eğitim-öğretim döneminde Boğaziçi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde açılan Lazca dersi takip etmiş,² daha sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde de benzer dersler yapılmıştır.

ii. Lazca Okur-Yazarlık

1929'dan bu yana Laz aydınları arasında Latin alfabesiyle Lazca edebi dil oluşturma çalışmaları sürse de, Lazca sözlü aktarılan bir dil olma kimliğini günümüzde de büyük oranda sürdürmektedir. Lazlar arasında Lazca okuryazarlık çok sınırlı kalmış, kitleselleşememiştir. 90'lardan sonra Lazca yazılmış edebi yayınlar 50 civarında kalmıştır.

Lazca günümüzde daha çok sosyal medyada ilgi görmektedir. Çeşitli Lazca ve köy/memleket içerikli sayfalar önemli sayılabilecek miktardaki takipçisiyle ilgi görmektedir. Bununla birlikte Lazca alfabe, imla, ortografi gibi konular bu sayfalarda dikkat edilen meseleler değildir. Herkesin kendi ana-babasından öğrendiği Lazca'yı keyfi ve tutarsız bir imla ve Türkçe karakterlerle yazdığı bu sayfalar pek çok Laz için 'diğer Lazcılar'la ilk kez karşılaşılan mekanlardır.

² Tanura, No: 1, 2011, s. 3.

Dar bir çevreden başka Lazca okuryazarlığın Türkiye Lazları arasında yerleşmediğini söylemek abartılı olmayacaktır. Seçmeli derslerin en önemli kazanımlarından biri, görüşmelerimizde değişik kişilerin de sıkça dillendirdiği üzere, Laz çocuklarına en azından Lazca alfabenin öğretilmesi ve bu şekilde Lazca okuryazarlığının artırılması olacaktır.

Bununla birlikte, 90'lardan bugüne gittikçe artan Lazca edebi eserler üretilmektedir. 2010 öncesinde şiir ağırlıklı bir yazılı edebiyat söz konusuysa, bu tarihten sonra nesirde de önemli bir gelişme olmuş, yeni türlerde edebi ürünler Laz okurla buluşmuştur. Türkiye'de 90'lardan bugüne yayımlanan Lazca süreli yayınlar ve kitapların genel bir listesi aşağıdadır. Bu listeye Almanya ve Gürcistan'da yayınlanan az sayıdaki yayın eklenmemiştir (bk. s. 102).

Eğitimde Lazcanın Kullanımı

2. SEÇMELİ LAZCA DERSİ

i. 2012-2013 Eğitim-Öğretim Yılı: 'Defakto' Başlangıç

2012 yılının Haziran'ında açıklanan YDL kapsamındaki SDD ile ilgili altyapının MEB tarafından sağlanacağı; müfredat, ders kitabı, öğretmen görevlendirmeleri gibi meselelerin MEB tarafından halledeceği belirtilmişti. Ancak Eylül ayında Bakanlığın Lazca için hiçbir girişimde bulunmadığı ortaya çıktı. Buna rağmen, en azından gündeme getirmek ve bir niyet beyanı olarak okullarda Lazcanın da öğretimi için bazı girişimlerde bulunuldu.

Kendisi de Fındıklı'da öğretmenlik yapan, Laz aktivisti ve YDL seçmeli dersinin ilk yıllarında ders seçim kampanyasını yürütmüş olan Hasan Uzunhasanoğlu Ağa-

ni *Muruşxi* adlı Lazca gazetede yer alan yazısında 2012 Eylül ayında Fındıklı'nın en büyük ortaokulu olan Muammer Çiçekkoşlu Ortaokulu'nun müdürü ile görüş-tüğünü, Lazca dersleri kendisine sorması üzerine müdürün ilgisiz ve zorlaştırmacı bir tavır takındığını anlatmıştır. Müdürün 'Bazıları Lazca dersi seçtiler, ama biz kulak asmadık' sözü üzerine Uzunhasanoğlu şöyle demektedir:

Toplantıdan sonra Lazca dersini seçen kişileri buldum. Onlarla oturup konuştum. Bana verdikleri dilekçeleri müdür ve yardımcısına ilettim. Çekinmekle birlikte Eylül ayının 20. günü 20 dilekçeden 13'ünü kaydettirdim. O sıralar Arhavi'de de iki dilekçe verilmiş diye haber almıştım. Mutluydum, sonunda seçmeli ders süreci sahiden, ancak defakto olarak başlatılmıştı. 14 gün sonra 4 Ekim 2012'de okul dilekçemize cevap verdi. Talim Terbiye'ye müfredat vermemiz gerekiyordu. Bu cevaptan sonra kültür hareketinin diğer bileşenleri ile görüştüm. Yapmamız ve yoluna koymamız gereken işler üzerine konuştuk. Önümüzdeki işler çok kolay sayılmazdı. Elimizde ne müfredat ne de ders okutmak için kitap vardı. Nasıl yapılmalı, nereden başlamalıydık!²

Okul müdürlüğünün verdiği cevapta "ye-

1 Hasan Uzunhasanoğlu, "Menoşxune Lazuri Dersişî Prosesi do Lazuri Nena (Seçmeli Lazca Dersi Süreci ve Lazca)", *Ağani Muruşxi*, No: 1, Çxalva (Eylül) 2013, s. 6 (Lazca aslından çeviren İrfan Çağatay).

MUAMMER ÇİÇEKKOŞLU ORTAOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE,

Velisi bulunduğum okulunuzun 5/B sınıfı *34* TCKN.lu öğrencisi *Hasan Uzunhasanoğlu* nin 2012-2013 eğitim öğretim yılında seçmiş olduğum seçmeli derslere ek olarak Yaşayan Diller ve Lehçeler'den olan Lazca dersini almasını istiyorum.

Gereğinin yapılmasını saygılarımla arz ederim.Tarih *4-10-2012*

Öğrenci *Hasan Uzunhasanoğlu* Veli *Hasan Uzunhasanoğlu*

Adı Soyadı *Hasan Uzunhasanoğlu* Adı soyadı *Hasan Uzunhasanoğlu*

İmza *Hasan Uzunhasanoğlu*

Adres: *KAT 2 - DAİRE 3 FİNDIKLI IZIC*

CEP TEL *0506 341 11 11*

rel diller ve lehçeler dersi kapsamında Kürtçe ve Çerkezce (Adıgece ve Abazaca lehçeleri) programının mevcut olduğu, Lazcanın Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından kabul edilmiş bir programının olmadığı, her tür eğitim kurumunda okutulacak derslerin programının Talim ve Terbiye Kurulu tarafından hazırlanıp onaylanması gerektiği" belirtildikten sonra "bu nedenle okulumuzda bu dersi bu öğretim yılı için okutma imkanı bulunmamaktadır" denilerek bu talepler reddedilmişti.

Bu cevapla birlikte MEB'in öğretim programı hazırlama işini üstlenmediği, uzmanlık gerektiren bu işin gönüllü olacak kişi ve kurumlara bırakıldığı anlaşıldı. MEB hazırlanacak programı sadece inceleyip uygunluk açısından değerlendirecek, uygun bulursa kabul edip ilan edecekti.

Bununla birlikte MEB okullarında okutulacak bir dilin, hem de öğretim yöntemleri üzerine yeterli akademik, pedagojik çalışmalar yapılmamış bir dilin programının hazırlanma sorumluluğunun kişiler üzerine yüklenmesi sürecin işleyişini yavaşlatmıştır.

Buna benzer bir gelişme de Lazca çalışan STK'ların Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'ne yaptıkları başvuruda yaşanmıştır. Bu kurumlar MEB'in duyurduğu seçmeli derslerde öğretmen yetiştirilmesi için üniversitenin Sosyal Bilimler Fakültesi bünyesinde Laz Dili ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi açılması için başvuruda bulunmuşlar, ancak 18.10.2012 tarihli cevabında üniversite yönetimi, Lazcanın filoloji konusu olabilecek dilsel malze-

T.C
FINDIKLI KAYMAKAMLIĞI
Muammer Çiçekoğlu Ortaokulu Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.53.05-200/ 327
Konu : Dilekçeniz

04.10.2012

SAYIN
Hasan

Okulumuza verdiğiniz 20.09.2012 tarih ve 200-595 sayılı dilekçeniz incelenmiş ve Yerel diller ve lehçeler dersi kapsamında Kürtçe ve Çerkezce (Adıgece ve Abazaca lehçeleri) programının mevcut olduğu, Lazca'nın Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu tarafından kabul edilmiş bir programı olmadığı tespit edilmiştir. Her tür eğitim kurumunda okutulacak derslerin programının Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanıp onaylanması gerekmektedir. Bu nedenle okulumuzda bu dersi bu öğretim yılı için okutma imkanı bulunmamaktadır. Bilgilerinize rica ederim.

Ayşe İNCE
Okul Müdürü

Kaynak: Ağani Muru3xi Gazetesi

..... ATATÜRK ORTAOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE,
ARHAVI

Velisi bulunduğum, okulunuzun 5/B sınıfı TCKN.lu öğrencisi
.....'nin 2012-2013 eğitim öğretim yılında, seçmiş olduğum Okuma becerisi
..... dersi yerine, Yaşayan Diller ve Lehçeler grubuna dahil olan Lazca dersini almasını
istiyorum.

Gereğinin yapılmasını saygılarımla arz ederim. Tarih

Öğrenci
Adı Soyadı
No: 00 11

Adı soyadı
İmza

Adres: E. Çiçekoğlu Ortaokulu
Arhavi - Artvin

26.09.2012

T.C.	
ARHAVI KAYMAKAMLIĞI	
ATATÜRK İLKÖĞRETİM OKULU	
KAYIT TARİHİ	25.09.2012
HAVALE NO	8581
DOBTA NO	903
EKLER	

Öğrenci Sayısı	Sınıf	Okul	İlçe
12	6	Fatih Sultan Mehmet Ortaokulu	Arhavi
7	-	Atatürk Ortaokulu	Arhavi
4	-	Nuri Özaltun Ortaokulu	Arhavi
45	5 ve 6	Muammer Çiçekoğlu Ortaokulu	Fındıklı
33	5 ve 6	Aksu Atatürk İÖO	Fındıklı
91	3	5	Toplam

meye sahip olmadığını gerekçe göstererek bu başvuruları da reddetmişti (bk. s.105).

Özetle, 2012 Eylülünde Fındıklı'dan 20 veli seçmeli Lazca dersi için Okul Müdürlüklerine dilekçe vermişler, bu dilekçelerden 13'ü resmi olarak kayda alınmıştır. Aynı şekilde Arhavi'de de Lazca seçmeli ders talebi içeren 2 dilekçe okul müdürlüğüne verilmiştir. Ancak MEB'in dersleri ilan etmekle birlikte eğitim programının hazırlanmamasından kaynaklı sınıflar açılmamıştır.

ii. 2013-2014 Eğitim-Öğretim Yılı: Lazca Okullarda

Bu iki olumsuz cevaptan sonra Laz aktivist ve STK'lar eğitim programı hazırlamak üzere harekete geçtiler ve Laz Enstitüsü Derneği tarafından hazırlanan program Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 05.09.2013 tarihli ve 119 sayılı Kurul Kararı ile kabul edilerek "Yaşayan Diller ve Lehçeler Dersi (Lazca; 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)" 2013-2014 eğitim-öğretim yılında seçilebilir dersler listesine girdi.

Bu gelişme üzerine, söz konusu eğitim yılının başında da Laz öğretmenlerin çabalarıyla ilk Lazca sınıflar açılmış oldu.

Ağani Muruzxi Gazetesi'nin haberine göre 2013-2014 eğitim öğretim yılında Fındıklı'da 2 okulda, toplam 78 mevcutlu 4 sınıf açılmış, bu derslere iki farklı öğretmen girmişti. Arhavi'de de 13 öğrencili bir sınıf açılmıştı. Diğer yandan Arhavi'de bir okulda 7, diğer bir okulda 4 kişi Lazca dersleri seçmiş, ancak mevcut 10'u aşmadığı için sınıf açılmamıştı.²

İlk etapta uygun sertifikasyona sahip öğretmenler bulunamayacağı gözlemlenince zaten öğretmen olan ve Lazca üzerine çalışmalar yürüten kişilerin derslere girmesi hususunda okul yönetimleri ikna edildiler. Aslında sertifikası olmayan öğretmenlerin hangi kıstaslarla derse girebilecekleri MEB yönetmeliğinde açıkça anlatılmıştı. Ancak bu konuda müdürler inisiyatif kullandılar ve Lazca bilen öğretmenlerin derslere girmesi sağlandı.

İlk yıl derslere giren üç öğretmenden biri, daha önceden Lazca alfabeyle tanışmış olsa da tam olarak Lazca okuryazar değildi. Biri matematik, diğeri ise sınıf öğretmeni olan diğer öğretmenler ise Lazca çalışmalarıyla öne çıkmaktaydılar.

Öğretmen sorunu çözümlenince, öğretim materyali ve ders kitapları sorunu ortaya çıktı. Derslere başlanmıştı, ancak elde uygun hiçbir materyal yoktu. Her öğretmen, internet sitelerinden derlediği bazı içeriklerden kendilerince öğretim mater-

² "Lazuri Nena So, Mik Ogurams do İgurams? (Lazca Eğitim-Öğretim Nerede ve Kim Tarafından Yapılıyor)", *Ağani Muruzxi*, No: 2, Şilva (Kasım) 2013, s. 9 (Lazca aslından çeviri İrfan Çağatay).

yalleri oluşturmaya çalıştılar ve bunları fotokopi ile çoğaltılarak öğrencilere dağıtıldılar.

2014
2015

iii. 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılı: Yükselme ve Gerileme

2014-2015 eğitim-öğretim yılında da yoğun bir kampanya uygulandı. Velilerle evlerinde görüşmeler yapıldı, formlar imzalatıldı. Yeni öğretmenlerin katılımıyla ders seçilen okulların sayısı arttı. *Ağani Muruzxi* Gazetesinin verilerine göre, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında, Lazca konuşulan diğer ilçelerdeki öğretmenlerin de katılımıyla Lazca seçmeli dersler tarihinin en yüksek öğrenci sayısına ulaştı. Pazar, Ardeşen, Fındıklı, Arhavi ve Borçka'daki 8 okulda toplam 274 mevcutlu 14 sınıf açılmıştı. Bu dersler 8 Lazca öğretmeni tarafından okutulmaktaydı.³

Önceki senenin tecrübeleri ve Laz Enstitüsü Derneği'nin hazırlayıp MEB tarafından kabul edilen ders kitaplarının erişime açılmasıyla öğretim materyali konusunda sıkıntı bir miktar giderilmiş oldu. Ancak görüşmelerimizde derslerin pek verimli geçmediği ve yılgınlıklar yaşandığı bunun da genel olarak öğretmenlerin moral ve motivasyonlarını olumsuz yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Aynı dönemde Türkiye genelinde yaşanan politik gelişmelerle birlikte gerek veli ve öğretmenlerin gerekse Laz aktivistlerinin ilgisi azaldı.

3 "Lazuri Nenaşi Sinifepe Manžinu", *Ağani Muruzxi*, No: 6, Xristana (Aralık) 2014, s. 9.

Öğrenci Sayısı	Sınıf	Okul	İlçe
17	5	Fatih Sultan Mehmet Ortaokulu	Arhavi
17	5	Cumhuriyet Ortaokulu	Arhavi
16	6	Cumhuriyet Ortaokulu	Arhavi
16	5	Muammer Çiçekoğlu Ortaokulu	Fındıklı
19	6	Muammer Çiçekoğlu Ortaokulu	Fındıklı
36	7	Muammer Çiçekoğlu Ortaokulu	Fındıklı
30	5	Aksu Atatürk İÖÖ	Fındıklı
29	6 ve 7	Aksu Atatürk İÖÖ	Fındıklı
12	6	Düzköy İlk ve Ortaokulu	Borçka
12	7	Düzköy İlk ve Ortaokulu	Borçka
25	6	Yavuzselim İÖÖ	Ardeşen
17	7	Yavuzselim İÖÖ	Ardeşen
13	7-A	TOKİ Ortaokulu	Pazar
15	7-B	TOKİ Ortaokulu	Pazar
274	14	7	Toplam

iv. 2015-2016 Eğitim-Öğretim Yılı ve Sonrası

2015-16 eğitim-öğretim yılında, YDL Seçmeli Lazca derslerinin başlamasına önyak olan bazı öğretmenler başka bir okula atanma ya da küskünlük ve yılgınlıkla derslere girmeyi bıraktılar. Bu durum 2015 yılında derslerin seçimine de yansdı. Arhavi'de bir kampanya başlatmak isteyen bazı aktivistler ders seçim tarihlerinin değişmesi sebebiyle kampanyalarını gerçekleştiremediler. Bu olumsuz gelişmeler derslerin başlamasının üçüncü yılında ders seçimlerini büyük oranda düşürdü.

Önceki dönemde oluşan kadrolar ve sınıfların dağılması ile 2015-2016 eğitim-öğretim yılında 71 olan öğrenci sayısı, 2016-2017'de 31'e geriledi.

2017-2018 eğitim-öğretim yılındaysa hiç Lazca sınıf açılmadı. 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Laz Enstitüsü Derneği'nin düzenlediği Lazca Sertifika Programlarına katılan üç öğretmenin Lazca sınıflar açılmasında etkin oldukları görülüyor. Bu öğretmenlerden birinin Beykoz'da (İstanbul) Gündoğdu Nenehatun Ortaokulu'nda Laz kökenli olmamakla birlikte 7. sınıfta okuyan öğrencilerine Lazca seçmeli dersi seçmeye yönlendirerek 15 kişilik bir sınıf açması oldukça ilginç bir gelişme olmuştur.

v. Destekleme ve Yetiştirme Kursları

MEB'e bağlı eğitim kurumlarında öğrenim gören istekli öğrencilerin katılabildiği, devam zorunluluğu olmayan ve öğrencilerin derslerine destek olmayı amaçlayan Destekleme ve Yetiştirme kursları branş öğretmenleri tarafından verilmektedir.

2018-2019 eğitim-öğretim yılında Hopa Atatürk Ortaokulu'nda, 5. ve 6. sınıfların katılımıyla bir Lazca kursu açılmış, dersin öğretmeninin aktardığına göre, 3 sınıfla, 40 civarı öğrenciyle başlayan bu kursun mevcudu yıl sonunda tek bir sınıfa ve öğrenci sayısı da 15'e düşmüştür.

Aynı yıl, yine dersin öğretmeninin aktardığı bilgiye göre, Ardeşen Necip Fazıl Kısakürek İmam Hatip Ortaokulu'nda da 15 öğrencilik karma bir sınıf oluşturularak Lazca "Destekleme ve Yetiştirme Kursu" açılmıştır.

Okul yönetimleri, öğrenciler ve velilerin seçmeli derslerde öğrencilerin akademik gelişmelerine katkı sunabilecek dersleri seçmeyi yeğledikleri bütün görüşmelerimizde açıkça dillendirilmiştir. Destekleme ve Yetiştirme Kursları deneyimi, öğrencilerin çok değerli ve akademik kazanıma odaklı hafta içi saatlerinin dışında, daha serbest bir zamanda yapıldığı için bir taraftan Lazca derslerin tamamen sönümlenmesine mani olurken, diğer taraftan örgün eğitim-öğretimin ağırlık merkezinin dışında doğru sürüklendiğinin bir göstergesi olmuştur.

2015
2016

Öğrenci Sayısı	Sınıf	Okul	İlçe
12	6	Cumhuriyet İÖO	Arhavi
26	5	Aksu Atatürk İÖO	Fındıklı
33	5	Pazar TOKİ İÖO	Pazar
71	3	3	Toplam

2016
2017

Öğrenci Sayısı	Sınıf	Okul	İlçe
10	7	Cumhuriyet İÖO	Arhavi
11	5	Demirciler Ortaokulu	Borçka
10	8	Demirciler Ortaokulu	Borçka
31	3	2	Toplam

2018
2019

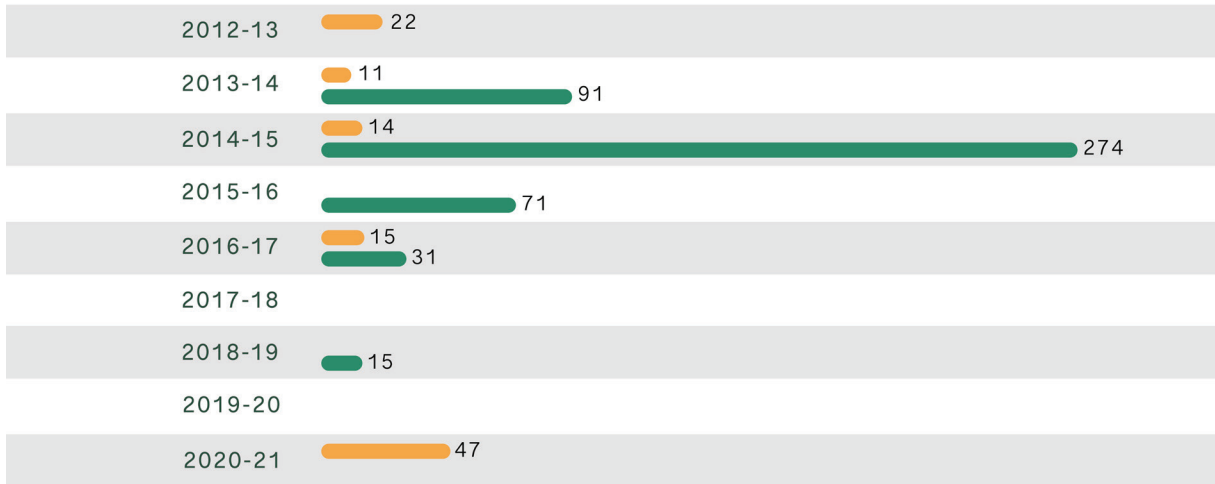
Öğrenci Sayısı	Sınıf	Okul	İlçe
15	7	Gündoğdu Nenehatun Ortaokulu	Beykoz/İST.
15	1	1	Toplam

2013-2019 Eğitim Öğretim Yıllarında, Lazca Eğitim Veren Okul/ Sınıf ve Lazca Eğitim Alan Öğrenci Sayıları

2018 2019	Öğrenci Sayısı : 15 Sınıf : 1 Okul : 1
2016 2017	Öğrenci Sayısı : 31 Sınıf : 3 Okul : 2
2015 2016	Öğrenci Sayısı : 71 Sınıf : 3 Okul : 3
2014 2015	Öğrenci Sayısı : 274 Sınıf : 14 Okul : 7
2013 2014	Öğrenci Sayısı : 91 Sınıf : 3 Okul : 5

Lazca Seçmeli Dersin Seçilme Grafiği

■ Açılan sınıflardaki öğrenci sayısı.
■ Dersi seçtiği halde sınıf açılmadığı için dersi alamadığı tespit edilen öğrenci sayısı.

3. İHTİYAÇLAR VE SORUNLAR

i. Öğretmen Sorunu

YDL Seçmeli Lazca dersini verecek öğretmenlerin üniversitelerde 4 yıllık bir eğitimin yanı sıra pedagojik formasyona da sahip olmaları beklenir. Ancak halen hiç bir üniversite tarafından Lazca eğitimi konu edilmediği için bu formasyona sahip öğretmenler bulunmamaktadır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kadrolu Lazca öğretmeni de yoktur.

Lazca derslerin gündeme geldiği 2012 yılında, Laz STK'lar Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'ne Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Laz Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı açılması için başvurmuşlarsa da olumlu cevap alınamadığına yukarıda değinilmişti. Hiçbir üniversite Lazca öğretmeni sertifikası verebilecek bir bölüme sahip olmadığı için YDL Seçmeli Lazca Dersi öğretmenleri okullardaki Lazca bilen ve mümkünse İngilizce, Türkçe gibi branşlarda eğitim veren öğretmenler arasından seçilmeye çalışılmış, ek ders karşılığında görevlendirilme yoluyla dersler işlenmiştir.

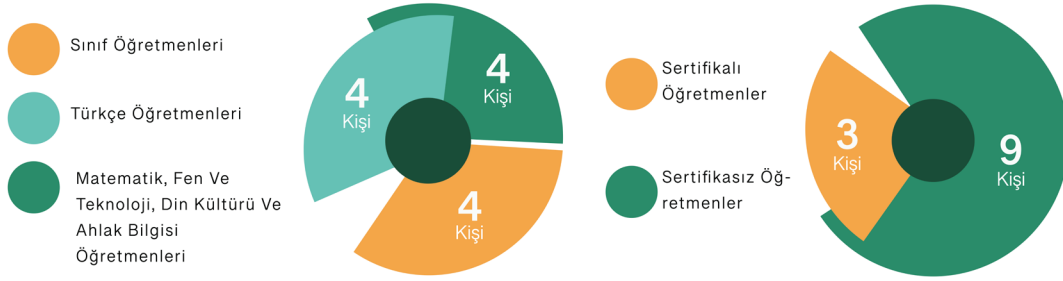
Bununla birlikte 2013'ten günümüze bu derslere giren öğretmenlerin bir kısmının Lazca bilseler de daha önce Lazca okuyamaz olmadıkları, Lazca alfabeyle seçmeli dersler sürecinde tanıştıkları, alfabeyi tam olarak kullanamadıkları gibi,

dilin yapısı, grameri, öğretim yöntemleri gibi konularda da fikir sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir.

Öğretmenler çoğu zaman yukarıdaki mevzular hakkındaki donanım yeterliliklerini sosyal medya üzerinden elde ettikleri sorunlu içerik ve bilgilerle gidermeye çalışmışlardır.

Laz Enstitüsü Derneği, MEB'in de katılımıyla Lazca öğretmenlerinin yetkinliklerini arttırmak ve onları sertifikalandırmak üzere bir program başlatmışsa da bu programa katılım sınırlı kalmıştır. Dernek, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen "Yaşayan Lazca" projesi kapsamında bakanlık bünyesinde kadrolu çalışan öğretmenlere yönelik MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ile bir protokol imzalararak Lazca eğitici eğitimi sertifika programı düzenlemiştir. 2-6 Nisan 2018 tarihleri arasında Yalova'da yapılan eğitime MEB bünyesinde çalışan 19 öğretmen katılmıştır. Katılan öğretmenlerin sadece 7'si Lazca bilmekteyken geri kalan 12 katılımcı hiç Lazca bilmemektedir. Program esnasında Lazca alfabe bilgisi, Lazca okuma ve yazma, ders kitaplarının içerikleri, dersin seçim süreci, uygulamada karşılaşılan sorunlar, tehlike altındaki diller ve Lazcanın güncel durumu, Lazca üzerine akademik çalışmalar gibi geniş perspektifte eğitimler verilmiş, eğitimin sonunda yapılan yazılı sınav sonucu Lazca bilmeyen 12 öğretmen de dahil olmak

Lazca Eğitim Veren Öğretmenlerin Nitelikleri

üzere bütün öğretmenlere Milli Eğitim Bakanlığı onaylı ve Lazca seçmeli derslere girmelerine olanak sağlayan Yaşayan Diller ve Lehçeler (Lazca) Kursu belgesi verilmiştir.¹

Yukarıda belirtildiği üzere, programa katılan öğretmenlerden üçü 2018-2019 eğitim-öğretim yılında; ikisi hafta sonu Destekleme ve Yetiştirme Kursları'nda biri hafta içinde olmak üzere açılan Lazca Seçmeli derslere öğretmen olarak girmişlerdir.

Dernek, 21-23 Nisan 2018 tarihleri arasında bu sefer MEB katılımı olmaksızın kendi imkanlarıyla ikinci kez Lazca eğitici eğitimi programı düzenlemiş, 21 kişinin katıldığı bu eğitimi bitirenlere MEB onayı olmayan Lazca Eğitici Eğitimi Katılım sertifikası dağıtmıştır.²

2012'den bu yana Lazca seçmeli derslerine 12 öğretmen girmiştir. Bu öğretmenlerin dördü sınıf, dördü Türkçe öğretmeni iken, diğer dördü matematik, fen ve teknoloji, din kültürü ve ahlak bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmeni idi. İçlerinden

¹ Bakay, Özge, *Yaşayan Diller ve Lehçeler Seçmeli Lazca Dersi Raporu 2013-2020*, İstanbul 2020, s. 34-35.

² Bakay, a.g.e, s. 36.

üçü sertifika almış ve sertifikalı bu öğretmenlerden ikisi hafta sonu destekleme ve yetiştirme kurslarında öğretmenlik yapmıştır.

ii. Ders Kitapları ve Öğretim Materyalleri

YDL Seçmeli Lazca dersinin 5., 6., 7. ve 8. sınıflar için ders kitapları Laz Enstitüsü Derneği tarafından hazırlanmıştır. Kasım 2013'te MEB ile Laz Enstitüsü Derneği arasında imzalanan Lazca Öğretim Materyalleri isimli eser ve/veya eserlerin hazırlanması ve üzerindeki hakların hibe yoluyla devir sözleşmesi gereği 18 Aralık 2014'te 5. sınıflar için hazırlanan ders kitabı öğrencilerin ve eğitimcilerin hizmetine sunulmuştur. 6. sınıf ders kitabı 13 Kasım 2015'te, 7. sınıf ders kitabı 18 Ocak 2018'de ve 8. sınıf ders kitabı da 2 Ocak 2018'de yayınlanmış, ancak bu kitapların MEB tarafından baskısı yapılmamıştır. Kitaplara ses dosyaları ile birlikte MEB'in internet sitesinden erişilebilmektedir.³

Genel olarak ders kitabı ve diğer mater-

³ Bakay, a.g.e. s. 30-31.

yallerin hazırlanmasında MEB'in sorumluluk almadığı, sorumluluğu STK'lara bıraktığı görülmektedir. Kitapların hazırlanmasında maddi katkı sağlamadığı gibi, hazırlanan protokollerde ders kitaplarının MEB'e hibe edilmesi istenmiştir. Bununla birlikte, MEB Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ücretsiz Ders Kitaplarının Teslim Alınması ve Dağıtımı konulu 01.07.2016 tarihli resmi yazısının 3. maddesindeki, "Türkiye genelinde 500'ün altında ihtiyaç belirtilen ders kitaplarının baskısının yapılmayacağı, sadece elektronik ortamda hizmete sunulacağı" hükmüne dayanarak büyük emekle hazırlanan bu kitapları sadece internette PDF olarak yayınlamış, kitapların baskısını yapmamıştır. 2013'ten günümüze açılan Lazca sınıfların toplam mevcudunun 482'de kalması göz önünde bulundurulursa bu ders kitaplarının MEB tarafından yakın dönemde basılacağı tahmin edilmemektedir. Bununla birlikte bazı öğretmen ve velilerin kendi imkanlarıyla sınıf mevcudu kadar kitabın baskısını yaparak öğrencilere dağıttıkları bilinmektedir.

Lazca gibi standart bir yazı dili olmayan diller için ders kitabı hazırlamak bazı ağız özelliklerini, gramer yapılarını dışarıda bırakmayı gerektirebilir. Yukarıda değinildiği gibi, Lazca birbirinden oldukça farklılaşan üç temel diyalekte ayrılmaktadır. Kitaplar daha çok bu diyaleklerden Arhavi-Fındıklı diyalektine yakın bir dille kaleme alınmış, gerek görülen yerlerde kitabın altına dipnotlarla diğer şive-lerdeki kullanımlar da eklenmiştir.

Görüşmelerimizde, hazırlanan ders kitaplarının daha çok bu yönüyle eleştirildiği gözlemlenmiştir. Görüştüğümüz öğ-

retmenlerden ders kitabındaki dil kendi şivelerine uzak olan Pazarlı, Ardeşenli ve Borçkalı öğretmenler ders kitabındaki en büyük problemin şive farklılığı olduğunu ifade etmişlerdir.

Ders kitabındaki dil kendi şivelerine daha yakın olan öğretmenlerse ders kitabını ağır bulduklarını, kullanmakta zorluk çektiklerini, bu yüzden internetten başka malzemeler bularak sene boyunca kendi eğitim malzemelerini, ders programlarını ve ünitelendirilmiş yıllık planlarını oluşturduklarını, ancak MEB'in kitabından referans kitap olarak yararlandıklarını belirtmişlerdir.

Ders kitaplarında kullanılan dil Arhavi-Fındıklı (Arkabur-Vižuri) diyalekti temelinde dayanmakla birlikte burada da kullanılmayan yapı ve fonolojik farklılıklara sahiptir. Bu kitaptan öğrenilecek dil şu an yaşayan hiçbir Laz şivesi ile tam olarak örtüşmeyen yapay bir şivedir ve standart dil oluşturma çalışmalarının bir varyasyonu durumundadır.

Görüştüğümüz öğretmenlerin hepsi 6. sınıf ve üstü seviyede ders anlatmadıklarını belirtmişlerdir. Bunda açılan sınıfların sonraki eğitim-öğretim yılında devam etmemesi, sınıfa yeni dahil olan öğrenciler arasındaki dil bilme seviyesi gibi etmenler etkili olmuştur.

Şu durumda kitaplar içerisinde en çok 1. seviyeye karşılık gelen 5. sınıf ders kitabına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

iii. Yerel Rekabet ve Çatışmalar

Öğretmen ve aktivistlerle yaptığımız görüşmelerde, görüşülen kişiler Lazca konuşulan sahada belirleyici bazı bölgesel dinamiklerin derslerin seçimine olumsuz yönde etki ettiğini belirttiler.

Rize ili üç kültürel gruba ayrılmaktadır. Birincisi Pazar ilçesinin batısından başlayıp Trabzon'a kadar uzanan ve anadili Türkçe olan kısımdır ki burası Rize merkezli taraflardan "Çayeli'nden bu yani" deyiimi ile ifade edilir. İkincisi ise Hemşin olarak adlandırılan Rize'nin Çamlıhemşin, Hemşin ilçeleri ile Çayeli'nin dağlık köylerini kapsayan tarihi bölgedir. Diğer bir Hemşinli grup Artvin'in Hopa, Kemalpaşa ve Borçka ilçesinde yerleşiktir. Bu iki grup Hemşinliden Rizelilerin anadili Türkçe iken Hopalıların anadili Hemşince adı verilen Ermenicenin bir doğu şivesidir. Üçüncü etnik grup olan Lazların ise yaşadıkları bölge yörede "Çayeli'nden o yani" şeklinde ifade edilir.

Rize'de il yönetimi ve karar alma mercilerindeki memurlar genelde Rize merkez ve çevre ilçelerden olduğu için, Laz ilçeleri hizmet ve yatırım önceliği, devlet bürokrasisinde yükselme gibi konularda ayrımcılığa uğradıklarını düşünmektedirler. İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün de "Çayeli'nden bu yani" olmasından ötürü Lazca derslerini desteklemek konusunda isteksiz ve sorun çıkarıcı bir yaklaşım içinde oldukları görüşmelerimizde ifade edilmiştir. Görüşme yaptığımız bir öğretmen Rize için hazırlanan Seçmeli Şehrimiz Dersi kitapçığında Lazlardan ve Laz-

cadan bahsedilmemesini "Çayeli'nden o yani – bu yani" ayrımına başlamıştır.

Pek çok ilçede Lazlarla iç içe yaşayan bazı Hemşinliler ise aynı zamanda rekabet halinde oldukları Lazların anadili taleplerine daha olumsuz yaklaşmaktadırlar. Görüşmelerde yarıcılık için orta Karadeniz'den gelen ya da memuriyet için bölgede bulunan memurların Lazca dersler konusunda daha pozitif bir tutum sergiledikleri dillendirilmiştir. Bununla birlikte, sınıfça Lazca seçildiğinde Hemşinli velilerin "Biz Laz değiliz bizim çocuklarımız niye Lazca dersi görüyor" şeklinde şikayette bulunduğu, hatta çocuğun Lazca dersi almaması için okul yönetimine dilekçe yazdıkları da olmuştur. Ders öğretmeninin anlatımına göre, Pazar'daki benzer bir durumda kendi sınıfında Lazca dersi olduğunda, öğrenci matematik dersinin olduğu başka bir sınıfa gönderilerek sorun çözülmeye çalışılmış, ancak birkaç hafta sonra öğrenci sınıfından ayrı kalmamak için Lazca derslere girmek istediğini belirtmiştir.

Borçka'da öğretmenlik yapan bir öğretmen, kendisiyle gerçekleştirdiğimiz mülakatta Hemşinli öğrenci ve velileri hakkında şöyle demiştir: "Bir tanesi Hemşinliydi ama onun da ailesi tepki göstermedi. Çocuğun başka yere gitme şansı yoktu, Hemşince sınıfı olmayınca velisi de hocam size emanet dedi." Başka bir veliyi anlatırken Recep Bey şöyle diyor: "Hemşinli öğrencilerim vardı. O velilerle tartışmalarımız da oldu. Gerek yok, sen benim çocuğuma Lazca öğretme."

Hopa ve Kemalpaşa'da özellikle yerel seçimlerde kendini gösteren Laz-Hemşinli

rekabeti yerel yöneticilerin karar alma mekanizmalarında dikkate alınan bir durumdur. Görüşlerine başvurduğumuz Laz aktivist Osman Şafak Büyüklü bütün ilçelerde Lazca dersinin açılıp Hopa'da bu derslerin açılmamasını, gözetilen bu dengeye bağlamaktadır.

iv. Covid-19 Pandemisi ve YDL Seçmeli Dersi

2020-2021 eğitim-öğretim yılında Rize'nin Pazar ilçesindeki bir okulda bir öğretmenin girişimi ve okul müdürünün de desteği ile bir Lazca sınıfının açılması gündeme gelmiş, bu doğrultuda 2020 Ocak ayındaki tercih döneminde öğrencilerin Lazca derslerini seçmesi sağlanmıştı. Ancak sömestr başında derslere girmesi planlanan öğretmenin komşu ilçeye tayininin çıkması sebebiyle seçmeli derslerin yapılması mümkün olmadı.

Bununla birlikte yaptığımız araştırmada 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Kürtçe ve Zazaca hariç diğer dillerin hiçbirinde sınıf açılmadığına şahit olduk. Bunda Covid-19 pandemisinin ne derece etkili olduğu ya da bu yıl açılması planlanan sınıflarda bu derslerin işlenip işlenmediği, işlenecekse nasıl bir yol izleneceği konusunda tatmin edici bir araştırma yapamadık. Bunun en büyük nedeni eğitim-öğretim yılı başından beri Bakanlığın açıklamalarının net olmaması ve sürekli fikir değiştirmesidir.

Önceleri hiç işlenmeyeceği söylenen, ancak daha sonra öğretmenlerin maaşlarına yansıyan ek ders ödemeleri sebebiyle işlenmesine karar verilen seçmeli ders-

lerde 2020-2021 eğitim-öğretim yılında sınav yapılmaması kararlaştırılmıştır. Kısmi yüz yüze eğitimle başlayan dersler sonrasında uzaktan eğitime geçilmiş ve birinci sömestr sonunda sınavların da yüz yüze yapılmayacağı açıklanmıştır.

Hali hazırda seçmeli dersler EBA üzerinden yapılmaktadır. Bu süreçte YDL derslerinden sadece Kürtçe ve Zazacanın online olarak yapıldığı bilgisine ulaşılmış, ancak derslerin niteliği ve devamlılığı hakkında görüşmeler gerçekleştirilememiştir.

v. Yurtdışından Farklı Bir Ses

3 Ekim 2013 tarihinde Gürcistan'ın Tiflis şehrinde yayınlanan *The Tbilisi Times* Gazetesi Türkiye'deki bu gelişme ile ilgili Gürcistan Patrikliği Gürcü Üniversitesi Kartveloloji Merkezi Müdürü Tariel Putkaradze ile bir röportaj gerçekleştirmiştir.⁴ Gürcü Kilisesi'nin dil politikasını savunan Putkaradze, Svnaca ile birlikte Laz ve Megrel dillerinin Gürcüce'nin lehçeleri olduğunu savunmakta ve AB'nin bu dilleri azınlık dili olarak tanımasının önüne geçmek konusunda politikacılar ve STK'lar arasında lobi faaliyetleri ve kampanyalar yürütmektedir.

Putkaradze röportajında "Türkiye okullarda 'yaşayan diller ve lehçelerin' seçmeli dersler arasına alınmasına karar verdi. Kararda somut olarak, bunların dil

4 <https://www.ttimes.ge/archives/9558> Türkçesi için: <http://www.gurcu.org/turkiye-de-okullarda-secmeli-ders-olan-lazca-hangi-alfabe-kullanilarak-ogretilmelidir-tariel-putkaradze-icerigi-686.html> (son erişim tarihi: 05.01.2020)

birliği mi yoksa diyalekt mi olduğu yazmıyor” demek ve Türkiye’nin Lazca’yı bir dil olarak açıkça tanımadığını ‘yaşayan diller ve lehçeler’ kavramıyla Lazcanın ‘lehçeler’ içerisinde de sayılabileceğine dair imada bulunmaktadır.

Bu tespitten sonra “Lazca hangi alfabe kullanılmak sureti ile öğrenilmelidir?” diye soran Putkaradze, Lazların ‘ulusal edebiyat dilleri’ olarak tanımladığı Gürcücenin ve Lazca diyalektinin Gürcü alfabesi ile yapılması gerektiğini vurgulamakta ve “Lazca’yı benim bildiğim kadarı ile maalesef Latin alfabesi ile öğretecekler” diyerek rahatsızlığını dile getirmektedir.

Putkaradze Lazcanın Gürcü alfabesiyle öğretilmesine dair ısrarını sürdürür ve şöyle der: “Lazca öğreniminin başlaması ve Lazca diyalektinin kurtulması iyidir fakat Lazlar kendi atalarının şivelerini Latince ile değil de Gürcü alfabesi ile öğrenseler daha iyi olur.”

Lazca için ‘dil’ ifadesini kullanmaktan kaçınan Putkaradze, Lazcanın Latin alfabesi vasıtasıyla öğretilmesinin sakıncalarını kendi nazariyesinden şöyle ifade etmiştir:

“Eğer Lazca konuşmanın öğrenimi Latince harflerle başlarsa onların konuşmaları ve fonetik sistemi Latinceyle örtüşmediği için bu yolla fazla ileri gidemezler; buna ek olarak onlar kendi ataları tarafından oluşturulmuş büyük yazılı kültürden uzaklaşırlar. Bence Lazlar sadece Kartuli (Gürcü) alfabesini kullanmakla da yetinmemeli kendi ataları tarafından oluşturulmuş Kartuli (Gürcü) kültürüne Gürcü alfabesi ile birlikte samimi biçimde

bağlanmalıdır. Bu gerçekleşmezse onlar kimliklerinden çok şey kaybeder.”

vi. 2021 Ocak Ayı Tercih Süreci

2021-2022 eğitim-öğretim yılında Okutacak Seçmeli Derslerin Seçimine ilişkin Temel Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından ilgili kurumlara gönderilen 30 Aralık 2020 tarihli yazıda okul müdürlüklerince elektronik ortamda, bunun mümkün olmaması halinde yazılı şekilde 04-22 Ocak 2021 tarihleri arasında taleplerin alınarak e-okul sistemine işlenmesi, Ocak ayı içerisinde de MEBBİS Kitap Seçim Modülüne veri girişlerinin yapılması istemiştir.

2015 yılından bugüne ders seçimlerinin birinci sönestr sonunda yapıldığına yukarıda değinmiştik. Bu yıl da tercih aralığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, öngörülebilir tarihlerde yapılmıştır. Ancak okullara ve kamuoyuna ‘tercih günleri’ ile ilgili kesin tarihler yine son anda bildirilmiştir: Tercih günleriyle ilgili resmi yazı 30 Aralık Çarşamba günü imzalanmış ve hemen 04 Ocak 2021 Pazartesi günü başlayacağı bildirilmiştir. Dolayısıyla, öncelikle tercih günlerinin tarihi konusunda bilgilendirmenin yeterince erken yapılmadığını ve MEB tarafından kamuoyunun yeterince bilgilendirilmediğini söylemek mümkündür.

Lazca dersi üzerine yoğunlaşan bazı STK’lar, söz konusu bilgilendirme yapıldıktan hemen sonra tercih günleri (ders seçim) sürecinde YDL kapsamında seçmeli Lazca dersi hakkında sosyal medya

üzerinden afiş ve videolarla kamuoyunu bilgilendirme çalışmaları ve kampanyalar yürütmüştür. Corona pandemisi nedeniyle okullarda ve genelde sahada çalışmak pek mümkün olmadığından, bu yıl genelde YDL kapsamında seçmeli dil dersleriyle ilgili sosyal medyada bir hareketlilik olduğu söylenebilir, ancak bunun hedef kitle üzerindeki etkisi ve tercih günleri konusundaki başarısı hakkında bir şey söylemek için erkendir. Nitekim tercih günleri sırasında öğretmenler ve aktivistlerle yaptığımız görüşmelerde, Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) temsilcisi bir aktivist dışında kimse bunun sahada görünürlüğü ve hedef kitle üzerinde etkisi konusunda olumlu bir şey söylememiştir. KAFFED'in özel konumu, bu yıl sosyal medya kampanyasına ek olarak sahada yürüttüğü ve oldukça başarılı olduğu anlaşılan aktif çalışmalarından kaynaklanmaktadır.

Bu raporun konusu olmadığı için burada ele alamayacağımız genelde YDL kapsamında seçmeli dil dersleri konusunda yürütülen çalışmalar hakkında dile getirilmesi gereken iki olgu da Lazca seçmeli dersleriyle dolaysız ilgilidir.

Öncelikle bu dönemde devlet kurumlarının genel tavrının YDL kapsamında verilen din derslerini adeta diğer (dil dersleri de dahil olmak üzere) tüm derslere alternatif olarak seçtirmek için çalışma yürütme yönünde basına yansıdığı gibi, saha çalışmamızda da karşımıza çıkmaktadır.

Genelde seçmeli dil dersleriyle ilgili olup Lazca dil derslerini de yakından ilgilendiren bir başka olgu, Laz Enstitüsü Der-

neği ve İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nin girişimi ve Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun desteği ile yürütülen Laz-Çerkes Sivil Toplum Ağı projesi kapsamında Tehlike Altındaki Diller (TADNET) ağı tarafından yürütülen çalışmadır. 5 Ocak tarihinde TADNET tarafından yayınlanan "2021-2022 Yaşayan Diller ve Lehçeler Seçmeli Ders Rehberi", genelde seçim süreciyle ilgili bilgilendirici bir çalışma olarak dikkat çekmektedir (<https://tehlikealtindakidiller.org/haberler/guncel/yasayan-diller-ve-lehceler-secmeli-ders-sureci-basladi/>). Bu rehberi desteklemek üzere 8 Ocak 2021 tarihinde Tehlike Altındaki Diller YouTube kanalında "Ortaokullarda Yaşayan Diller ve Lehçeleri Seç" başlıklı kampanya videosu yayınlanmıştır. (https://www.youtube.com/watch?v=UnDtXJ_DpL8&feature=emb_imp_woyt)

Lazca özelinde, aynı grup tarafından sosyal medyada sürdürülen #LazcaYıSeç, #AnadiliniSeç ve #LazcaYaşasın kampanyaları dikkat çekerken, ("Çerkesçeyi Seç", "Gürcüceyi Seç" ve "Zazacayı Seç" başlıklı videoların yanı sıra) 7 Ocak tarihinde YouTube üzerinden "LazcaYıSeç #LazcaYaşasın" adlı bir video (<https://www.youtube.com/watch?v=lxj-nY1i-BFQ>) ve yine 18 Ocak tarihinde "LazcaYıSeç /Yaşayan Diller ve Lehçeler" (<https://www.youtube.com/watch?v=mxDw-4dW-Rjw>) adlı bir video daha yayınlanmıştır. Aynı şekilde ("Çerkesçeyi Seç", "Gürcüceyi Seç" ve "Zazacayı Seç" başlıklı videolarının yanı sıra) buna ek olarak 9 Ocak tarihinde Laz Enstitüsü Derneği ders seçimleri ile ilgili bir de afiş yayınlamıştır.

Ayrıca, 20 Ağustos 2020 tarihinde oldukça etkileyici "Lazca Ortaokullarda - Nena şkuni skudasen...#lazurinenaşeni" başlıklı video yayınlayan Laz Enstitüsü Derneği, "MEB bünyesinde Yaşayan Diller ve Lehçeler dersi kapsamında, 5., 6., 7., 8. sınıflarda Lazca dersler veriliyor. Siz de çocukları Lazca öğrenmesi için teşvik edin!" çağrısını tercih günlerinden çok önce duyurmuştur. Tercih günlerinde ise yukarıda sözü edilen 7 Ocak tarihinde "Tehlike Altındaki Diller" YouTube kanalından yayınlanan "Lazcayı Seç #LazcaYaşasın" başlıklı kampanya videosu, aynı tarihte Laz Enstitüsü Derneği tarafından kendi kanalından da "Lazca Seçmeli Ders – Lazcayı Seç – Laz Enstitüsü" başlığıyla yayınlamıştır. (https://www.youtube.com/watch?v=qXt61tg_fek)

25.01.2021 tarihi itibarıyla incelendiğinde, Youtube üzerinden yayınlanan videoların görüntülenme sayıları şöyledir:

- "Lazcayı Seç" videosu
 - o "Lazca Seçmeli Ders – Lazcayı Seç – Laz Enstitüsü" başlığıyla: 2.740 görüntülenme
 - o "Lazcayı Seç #LazcaYaşasın" başlıklı video: 295 görüntülenme
- "Ortaokullarda Yaşayan Diller ve Lehçeleri Seç" başlıklı video: 618 görüntülenme
- "Lazcayı Seç /Yaşayan Diller ve Lehçeler" başlıklı video: 319 görüntülenme

Ayrıca sosyal medyada bazı paylaşımlarda muhafazakar kullanıcıların kampanyanın Avrupa Birliği tarafından desteklenmesinden dolayı maalesef olumsuz görüşler dile getirdikleri ve böylesine iyi

niyetli naif bir kampanyayı bile bölücülük ve siyasi bir hamle olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Laz Kültür Hareketinin geçmişinde de yurtdışı kaynaklı fonlarla ilgili oldukça ciddi bir ayrışma yaşandığı bilinmektedir. Bununla birlikte, ülkedeki kutuplaşmanın, Avrupa Birliği ile ilgili olumsuz dilin ve Kürt meselesi konusundaki politikaların bizzat devlet tarafından verilmiş olması bu hakkın sahiplenilmesine de olumsuz etki yaptığını söyleyebiliriz.

Lazca ile ilgili çalışan bir başka sivil toplum örgütü olan Laz Kültür Derneği de kendi sitesinden "5., 6. ve 7. sınıfların Lazca seçmeli ders başvurusu yapması için son 5 gün" gibi çağrılar (<https://laz-kulturderneği.org.tr/haber/lazca-seçmeli-ders>) yaparken, 4 Ocak tarihinde yayınladığı afiş aracılığıyla Lazca seçmeli derslere dikkat çekmeye çalışmıştır.

Laz Kültür Derneği ayrıca iletişim halinde olduğu öğretmenlerle görüşmeler yaparak, açılacak sınıfların kırtasiye ve Lazca kitap gibi ihtiyaçlarını elinden geldiğince üstlenmeyi taahhüt etmiştir.

Raporun hazırlık sürecinde, geçmiş yıllarda ders veren Lazca öğretmenleriyle tercih günleri (ders seçim süreci) sonunda görüşmeler yapılmış ve bu yıl ders seçimlerinin nasıl gerçekleştiği ve gelecek yıl Lazca sınıf açılması için çalışma yürütülüp yürütülmediği soruşturulmuştur. Görüşmelerden edindiğimiz bilgiye göre bu yıl sosyal medyada görülen hareketliliğin sahaya ciddi bir yansımaya olmamış gibi görünmektedir. Sadece 2015-2017 yılları arasında Lazca derslerine giren bir öğretmen aracılığıyla Rize Fındıklı'daki

bir ortaokulda sınıf açılması için dilekçe toplandığı öğrenilmiştir. Yine geçen yıl sınıf açılması için imza toplamakla birlikte başka bir okula tayini çıkan bir öğretmen aracılığıyla, Rize Ardeşen'de bir ortaokulda sınıf açılacak kadar öğrenciden dilekçe toplandığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu iki okulda gelecek yıl iki sınıfta 30 kadar öğrencinin Lazca dersleri göreceğini tahmin etmekle birlikte, sınıfların açılıp açılmayacağı 2021 Eylül ayında netleşecektir. Maalesef, diğer öğretmenlerden ve yerel bağlantılarımızdan başka bir okulda Lazca ders seçimi yapıldığına dair bilgiye ulaşılammıştır.

Görüşmeler sırasında edinilen önemli bir bilgi de öğretim yılının başlangıcından hemen önce Eylül ayında yapılan son değerlendirme sürecinin çoğu zaman nihai karar ve ortaya çıkan tablo konusunda belirleyici olduğudur. Bu anlamda, Lazca derslerinin alınabileceği daha çok dersin açılması için gerekli adımlardan biri, tercih günleri öncesinden başlamak üzere (sosyal medya kampanyasına eşlik eden) sahada özellikle öğretmenler nezdinde yürütülecek kampanyalarla yetinmeyecek, Eylül ayında yaşanan süreçte de aktif olunması gerektiğidir.

Laz Kültür Derneği'nin Seçmeli Lazca dersi afişı.

Gişkinani? Gişkurani? Biliyor musunuz?

*Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda
Yaşayan Diller ve Lehçeler Seçmeli Dersi içerisinde
Ortaokul 5-6-7 ve 8. sınıflarda
Lazcanın seçimlik ders olarak okutulabileceğini biliyor musunuz?
Bunun için yapılması gereken tek şey Lazca dersini seçmek!*

*Önümüzdeki eğitim-öğretim yılı için tercih dönemi 4 Ocakta başladı,
Çocuklarınızın Lazca'yı okulda öğrenmeleri için
Lazca Seçmeli Dersini seçin, seçtin!*

Hayde Lazuri dobigurat!

Son gün 22 Ocak!

C. DEĞERLENDİRME

C.DEĞERLENDİRME

1990'lerden itibaren yükselen kültürel ve dilsel hak mücadelesinin ve 2000'lerde yaşanan demokratikleşme sürecinin sonucu olarak dilde tekçiliğin ve yasakçılığın halen egemen olduğu, yani son yıllardaki önemli kazanımlara rağmen çoğulculuğun hakim olmadığı bir ortamda, 2012 yılından itibaren yaşanan YDL kapsamında SDD dersi süreci, inkar edilmez kazanımlara kaynak oluşturulabilir (idi): Önce resmi yazışmalara ve meclis kayıtlarına geçen, sonra yasal düzenlemelerle kanunlaşan ve en önemlisi tekçi söylemin üretim ve yayılma merkezleri olarak görülebilecek okullara farklı alfabelerde ders malzemeleri olarak girmesi kültürel/dilsel çeşitlilik anlamında (bugüne kadar neredeyse herkes tarafından görmezden gelinmiş) hayati önemde bir adımdır. Sosyal formasyon aşamasındaki öğrencilerin karşısına bütün meşruluğu, yasallığı ve resmiliği ile bu dillerin çıkması ihtimali bile egemen tekçi dil politikasında önemli bir gedik açılması anlamına gelmektedir. Uygulandığı zaman farklı alfabeler ve dillerde yazılmış ders kitapları, değişik dillerde müzik, tiyatro vb. faaliyetler aracılığıyla sadece okulda değil, öğrenciler sayesinde girdiği evlerde de görünürlüğünün mümkün olmasına, dolayısıyla (daha fazla) farkındalık, kabullenme ve meşruluk konusunda önemli sonuçlara yol açabilecek (idi).

Anadili dersi yerine YDL adı altında listelenen dil isimleriyle SDD, pratikte görüldüğü üzere bir dilin öğretilmesi için değil o dile giriş niteliği taşıdığı için, Türkiye dillerinden birinin YDL adı altında seçmeli olarak verilmesi anadili öğretiminin farklı, ama onun kadar önemli bir amaca ve işleve hizmet edebilir (idi): Rapor hazırlığı sırasında somut olarak karşımıza çıktığı üzere, her hangi bir bölgede yoğun olarak konuşulan bir azınlık dilini öğrenmek isteyen öğrenci için veya bunu isteyen ebeveyn için YDL kapsamında verilen SDD bir olanak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda, hem genelde kültürel/dilsel çoğulluk hem de yaşanan yerin kültürü/dili konusunda farkındalık ve duyarlılık yaratma bağlamında bu dersler, alternatif olmayan önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır. YDL kapsamında SDD uygulamasının izlenmesi, belgelenmesi ve raporlanması sırasında asla ihmal edilmemesi gereken konunun bu boyutunun yasalaşma aşamasında YDL konusundaki tartışmalarda ne kadar rol oynadığı ayrıca araştırılması gereken ilginç bir konudur. Nitekim aynı dönemde gündeme gelen 'Şehrimiz' derslerinin de aslen bu duyarlılık ve amaç üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde, çocuğun çevresiyle daha sahici ve daha bilinçli bir farkındalıkla ilişkilmesi için yerellik, bireylik ve somutluk bağlamında bu derslerden beklentiler önemli rol

“
Çocuğun 1-2 yılda mükemmel Lazca öğrenmesi imkansız, ben daha o kadar Lazca konuşamıyorum (...) Sen Lazsın, Lazca öğrenmelisin fikrinden ziyade farklı dillere saygı duyulmasının önemini anlatıyorum. Bu kadarı bile çocukların kişisel ve akademik gelişmelerinde gözlemlenebilir katkılar sunuyor (...) İngilizce hocasına sordum var mı İngilizce de gelişme... Çocukların İngilizceye bakış açısı da değişti. Çocuklar, 'İngilizce bir ders değilmiş, kültürmüş'...

Öğretmen 2

oynamış gibi görünmektedir.

Bu sürecin belki de en önemli aktörleri olan öğretmenler ve (müdürleri başta olmak üzere) okul yöneticileri için de bu dönüşümün aynı oranda geçerlidir. Rapor hazırlık çalışmasında merkeze oturan bu aktörlerin kendilerinin de Kemalist dil politikaları sonucu egemen olmuş tekçi zihniyetle yetişmiş oldukları gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Üstelik, aslen epistemolojik bir kopuşa hizmet edebilecek bu değişimin/kazanımın muhataplarının sadece o dersleri veren öğretmenler değil, çevrelerindeki tüm öğretmenler olabileceği ve bu bağlamda daha kapsamlı bir dönüşümün mümkün olduğu unutulmamalıdır.

Bu raporun kapsamına girmeyen, söz konusu hakkın ve kazanımın toplumun çeşitli kesimlerindeki alımlanması meselesi, hakkın uygulaması aşamasında sergilenen ve sergilenmeyen tavırlar

bağlamında önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, bu hakkı 'veren' taraf olarak görülen devlet yetkilileri, hükümet ve iktidardaki partinin bu konuda başından itibaren sergilediği ve özellikle uygulama aşamasında değişen söylemi ve tavrı, olası bir alımlama ve söylem analizi çalışmasında incelenmesi gereken merkezi önemde bir meseledir. YDL kapsamında SDD konusunda yapılan İBR çalışmamız sırasında, devletin temsilcisi konumundaki yetkililerin bu konudaki tavır ve görüşlerini izleme olanağı bulunmuş ve MEB Temel Eğitim Müdürlüğü ve Talim Terbiye Daire Başkanlığı'ndan ilçe müdürlüklerine, okul yöneticilerinden dil dersi öğretmenleri ve tüm öğretmenlere kadar değişik aktörlerle saha çalışması sırasında görüşülmüştür. Ancak bu anlatıların söylem analizi ayrı bir çalışma konusu olduğu için, bu raporda sadece bu görüşmelerden elde edilen olgusal bilgiler kullanılmış ve veri toplama amaçlı saha çalışmasıyla ilgili yönlendirmelerinden yararlanılmıştır.

Diğer yandan bu hakkın 'alınması' konusunda etkili olduğu düşünülen şahıs ve kurumların uygulamada karşılaşılan tavır(sızlık)ları saha çalışması sırasında çarpıcı gözlem ve deneyimlere yol açmıştır.

Eğitim emekçileri sendikalarının merkezi ve yerel yöneticilerinden insan haklarıyla ilgili STK'ların yöneticilerine ve dil aktivistlerine, belediye başkanlarından yerel siyasetçilere ve siyasi partilere kadar farklı kurum ve kuruluşlarla yapılması planlanan görüşmelerin gerçekleştirilen büyük kısmında ortaya çıkan farklı anlatıların söylem analizi ayrı bir çalışma konusu olmayı hak etmektedir. Özellikle si-

yasi partilerin programlarında ve meclis faaliyetlerinde bu hak konusundaki söylem ve tavır(sızlık) hakkında yapılacak kapsamlı bir çalışma çok yararlı olacaktır. Elinizdeki raporun hazırlığı için bu alanlarda yapılan görüşmelerden, daha çok veri toplama amaçlı saha çalışmasıyla ilgili yönlendirmeler bağlamında yararlanılmıştır. Ancak gözlemlenen tavır ve tutum konusunda çarpıcı bir olgu olarak karşımıza çıkan şu olmuştur: Siyasi partiler arasında kültürel/dilsel haklar konusundaki kararlı söylemi ve tavrıyla öne çıkan HDP ve bir dönem anadilinde eğitim konusunda önemli faaliyetler yürütmüş olan Eğitim Sen (YDL bağlamında 'anadilinde eğitim' söz konusu olmadığı için) maksimalist anlayışla olumsuz veya ilgisiz/duyarsız bir tavır sergilemektedir. Konuyu açıkça gündemlerinden uzak tuttıkları ve hatta bu hakkın kullanımı konusunda bazen caydırıcı bir dil kullandıkları görülmektedir. Bu maksimalist tavrın özellikle sürecin en başındaki anlamı ve önemi ayrıca tartışabilir ve hatta belli bakış açısıyla anlaşılabilir, ancak değişen süreci ve içinde bulunulan konjonktürü anlamaktan uzak bir şekilde aynı tavrın adeta donmuş bir şekilde varlığını korumuş olması, genelde YDL kapsamında SDD uygulamasıyla ilgili gözlemlerimizde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir dil örneğinde konuyla ilgili masa başı araştırma ve saha çalışması sonucunda hemen ortaya çıktığı üzere, sürecin başından itibaren bu alandaki hak ihlallerinin yaygınlığı ve giderilmesi için çaba harcanmaması, genelde bu hakka yeterince sahip çıkılmaması ve özellikle potansiyel olarak ilgi görmesi beklenen yerlerde bile yeterin-

“

Siyasi partiler arasında kültürel/dilsel haklar konusundaki kararlı söylemi ve tavrıyla öne çıkan HDP ve bir dönem anadilinde eğitim konusunda önemli faaliyet yürütmüş olan Eğitim Sen (YDL bağlamında 'anadilinde eğitim' söz konusu olmadığı için) maksimalist politika nedeniyle olumsuz veya ilgisiz/duyarsız bir tavır sergilemektedir: Konuyu açıkça gündemlerinden uzak tuttıkları ve hatta bu hakkın kullanımı konusunda bazen caydırıcı bir dil kullandıkları görülmektedir. Bu maksimalist tavrın özellikle sürecin en başındaki anlamı ve önemi ayrıca tartışabilir ve hatta belli bakış açısıyla anlaşılabilir, ancak değişen süreci ve içinde bulunulan konjonktürü anlamaktan uzak bir şekilde aynı tavrın adeta donmuş bir şekilde varlığını korumuş olması, genelde YDL kapsamında SDD uygulamasıyla ilgili gözlemlerimizde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

”

ce ilgi gösterilip hakkın kullanılmaması, sahada rastlanan sorunların başında gelmektedir. Özellikle bu hakkı içselleştirmemiş veya zaten karşı olan yereldaki yetkililerin (bazen kanuna/mevzuata aykırı bir şekilde) yol açtığı spesifik teknik/somut sorunların veya bahanelerin aşılması konusunda potansiyel olarak etkili sivil aktörler, bu duyarsız tavırları nedeniyle devre dışı kalmıştır. Partilerinden ve gruplarından bağımsız olarak bu konuda farkındalık ve duyarlılık sergileyen siyasetçiler, sivil yerel yöneticiler ve STK yönetici veya üyeleri bulunduğu

““

“Veliler kesinlikle yanaşmadılar. Velileri bir şekilde ikna etmeye çalıştık. (...) Velileri tek tek aradım. Evlerine gittim. Sokakta zaten görüştüğüm insanlar. Onlar da şunu söylediler ‘hocam gerek yok, zahmet etmeyin. Biz çocuklarımızı matematik ya da başka kurslara göndermek istiyoruz.’ Onlarla konuşarak ikna ettik. Bir seneye mahsus bizi çocuklarla bir bırakın. Biz bir şeyler yapmaya çalışalım dedik.”

Öğretmen5

gibi, aynı şekilde bu hakkı önemseme ve sahiplenme konusunda şahsi duyarlılık sergileyen öğretmen ve okul idarecilerine de rastlanmaktadır. Bugüne kadar YDL kapsamında SDD uygulamasındaki varsa en ufak bir başarıyı bile değişik alanlarda karşımıza çıkan bu şahsi çaba ve girişimlere borçlu olduğumuzu söylemek mümkündür.

Asıl konu anadili öğretimi olmamakla birlikte, YDL kapsamında seçmeli dil derslerini ‘anadili dersleri’ olarak algılayan Kürtçe-dışı diller ve kültürler üzerine çalışan kişi ve kurumların yaptığı gibi bunu dil aktivizmi mücadelesinde bir fırsat olarak görmek ve eleştirelliği veya ilkesel/azami talepleri elden bırakmadan doğru bir şekilde kullanmak da mümkündür(r).

Diğer yandan bu hakkın tabandan gelen somut ve spesifik hak talebi ve hak mücadelesi sonucunda alınmamış olup daha çok Avrupa Birliği (AB) üyeliği için yürütülmekte olan uyum sürecinin parçası olan açılım/demokratikleşme sürecinin sonucunda yukarıdan verilmiş (bahşedilmiş) bir kazanım olduğunu düşünmek,

konuya en azından ‘mesafeli’ yaklaşıma yol açmaktadır. Ancak bu da sorunlu bir yaklaşım olarak ayrıca tartışılmalıdır. Türkiye’de kadın hakları ve sömürgeci kapitalist ülkelerde işçi hakları konusundaki kazanımlarla ilgili (birincide feminizm ikincisinde ise ‘sosyal emperyalizm’ bağlamında yapılan) tartışmalarda sıkça karşımıza çıkan bu yaklaşım, daha büyük resmi görmekten uzaktır. Herhangi bir hakkın kabulü veya ‘verilmesi’ sürecinde, alicenaplık ve yüce gönüllülük belirleyici olamayacağı gibi, iyi niyet vb. kişisel/iradi faktörler yeterince açıklayıcı olamaz. SDD kazanımı bağlamında dışsal faktör olarak AB uyum süreci kadar, dönemin hükümetinin ve yöneticilerinin genelde haklar konusundaki tutumları elbette rol oynamıştır. Ancak bu süreçte (SDD konusunda araçsallaştırma ve reformist karşı-hamle bağlamında duyarsızlığın kaynağı olabilen) daha radikal ve kapsamlı hak mücadelesinin dolaylı rolü de ihmal edilmemelidir. Nitekim asıl amaç araçsallaştırma veya reformist karşı-hamle olsa bile bu kazanım, (diğerlerinin yanında) bu mücadelenin başarısı olarak da görülebilir. Aslen söz konusu kazanım, sadece Kürt hareketinin radikal/devrimci taleplerine karşı devletin reformist hamlesi olarak değil, aynı zamanda 1990’lardan itibaren global düzeyde yükselişe geçen kültür ve kimlik politikalarının ve mücadelelerinin parçası olarak ortaya çıkan (elbette dolaylı ve dolaysız olarak bu hareketin açtığı alanda gelişen) her gruptan sivil toplum aktörlerinin kültürel hak mücadelesinin ve özellikle dil aktivizminin başarı hanesine yazılmalıdır.

D. GENEL TESPİTLER VE BULGULAR

D. GENEL TESPİTLER VE BULGULAR

Çalışmada ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri, her ne kadar 'anadili dersi' olarak düşünülüp planlanmasa da YDL kapsamında seçmeli dil derslerinin, özelde Lazca derslerinin kamuoyunda anadili dersi şeklinde algılandığı ve birçok dil aktivisti kişi ve kurum tarafından da bu bağlamda sahiplenildiği yönündedir. Türkiye okullarındaki İngilizce örneği göz önünde bulundurulursa, bu şartlar altında; haftalık ders sayısının, öğretmen ve öğretim materyalinin yetersizliği sırf bu dersler yoluyla herhangi bir dilin öğretiminin mümkün olmadığı ortadadır. Bununla birlikte, bu derslerin asıl faydası, bu dillere daha önce söz konusu olmamış kültürel ve politik imkanlar sunmasıdır. YDL dersi, dilsel çoğulculuk düşüncesine katkı sunmakta, dil aktivistlerine meşruiyet alanı sağlamakta ve toplumdaki önyargıları ve politik rezervleri yıkmaktadır. Yine YDL kapsamında seçmeli dersler, öğrencilerin anadillerine ve kimliklerine dair bilinçlenmeleri için bir vesile olabilecektir. Bu, ileride söz konusu diller ve kültürler alanında çalışacak daha çok kişinin yetişmesi için olanak sağlamaktadır.

Bu derslere giren öğrenciler, farklı diller ve bu dillerin temsil ettiği kültürleri tanıma imkanı bulmaktadır, karşılıklı saygı ve anlayışın, birbirini tanımanın getirdiği hoşgörü, toplumda gittikçe bir uçuruma dönüşen etnisiteden kaynaklı önyargıların yıkılmasına katkı sunmaktadır.

Saha çalışmalarından edindiğimiz diğer bir izlenim, İstanbul merkezli çalışmalara

rın Lazca konuşulan sahaya etkisinin çok sınırlı olduğu yönündedir. Özellikle İstanbul merkezli bazı derneklerin başlattıkları ve daha çok sosyal medyaya odaklanan kampanyalarının ders seçimlerine beklenen katkıyı sağlamadığı açıkça görülmektedir. Bununla birlikte 2013 yılından itibaren yapılan yerelde öğretmen ve aktivistlerin çok da sistemli olmayan kampanyaları, gerek MEB idarecilerini harekete geçirme, gerek derslerin tanıtımı ve öğretmenlerin motivasyonu açısından oldukça başarılı olmuştur. Bu dönemde yerelde oluşan kadronun dağıldığı 2016 yılı sonrasında derslerdeki öğrenci sayılarının sürekli düşmesi ve kısa sürede sıfırlanması söz konusu durumu açıkça ortaya koymaktadır.

YDL seçmeli dersinin güncel politik gelişmelerin etkisine aşırı açık olduğu da bu raporun önemli bulgularından biridir. Seçmeli dil derslerin gündeme geldiği 2010'lu yılların ilk yarısında Türkiye'de Avrupa Birliği uyum sürecinin de etkisiyle 'Çözüm Süreci' veya 'Açılım' adı verilen bir süreç yaşanıyordu. Bu sürecin bir ürünü olan seçmeli dersler, o dönemin Akil Adamlar, Müzakere Heyetleri gibi hükümet tarafından üretilip hayata geçirilmiş projelerden biriydi. Ancak değişen konjonktürle birlikte hükümet çoğulculuktan uzaklaşan milliyetçi bir söylemi benimsedi. Yeni söylemin bir gereği olarak hükümetin geçmişte gerçekleştirdiği pek çok projeyi inkar etmese de gündemden ve gözlerden uzak tuttuğu, kısaca sahipsiz bıraktığı görülmektedir.

“Bu işe yürek vermiş kişiler için üzerinde çok fazla duramadık, bu seçmeli derslerin üzerinde. (...) Bir de veliler pek ilgilenmediler. Ne işlerine yarayacak Lazca, onun yerine İngilizce, matematik öğrensin de hayatlarında bir işe yarasin dediler.”

OsmanŞ.Büyüklü,Aktivist

Maalesef dil hakları bağlamında önemli bir kazanım sayılabilecek YDL seçmeli dersleri de aynı akıbeti paylaşmış, sapsiz bırakılmıştır. Hükümet, 4+4+4 eğitim sistemini savunmaya devam etse de, bu sistemle getirilen YDL seçmeli dersi hükümete yakın ana akım medyada daha az görünür olmaya başlamıştır. Derslerin ilk başladığı yıl bu çevreler tarafından gösterilen ilgi, artık geçerliliğini kaybetmiş gibi görünmektedir.

Hükümet tarafında durum bu şekilde iken, muhalefeti oluşturan unsurlar açısından seçmeli derslere yaklaşım daha olumsuz olmuştur. Anadilinde eğitim talep eden Kürt hareketi, HDP ve buna yakın gruplar, bundan daha düşük bir statüyü kabul etmeyeceklerini ve YDL uygulamasının bu statüde olduğunu en başından beri dillendiriyorlardı. Hükümetin bir oyunu olarak gördükleri YDL seçmeli derslerine mesafeli yaklaştılar. Bunu her ortamda deklare etmekten de çekinmediler.

Açıkçası Kürt politik hareketi için anlaşılabilir olduğu kabul edilebilecek bu tutumun demokrat öğretmen sendikası olan

Eğitim Sen için de tavizsiz bir karşı çıkış olarak günümüze değin devam etmesi, seçmeli dil derslerinin başarısızlığında önemli bir etmendir. Eğitim Sen, Türkiye’de anadilinde eğitim sorununun, en başından itibaren ancak anadilinde eğitimin devlet eliyle sağlanmasıyla mümkün olabileceğini savunmuştur. Eğitim Sen Çözüm Sürecinin devam ettiği dönemdeki argümanlarla YDL seçmeli dersine karşı anadilinde eğitimi savunmaya devam etmiştir.

Hükümete yakın sendikalar ise anadilinde eğitim taleplerine karşı, anadilinin öğretilmesinin yeterli olacağı fikrindeydiler ve hükümetin bu girişimini desteklediler. Son yıllarda bile Eğitim-Bir-Sen’inin Diyarbakır teşkilatının Kürtçe seçmeli dersine teveccühü arttırmak üzere bazı afiş ve ilanlar hazırlatıp yaydığı da vaki olmakla birlikte, YDL seçmeli dersleri onlar tarafından da Kürt hareketine yönelik bir taviz olarak görüldü ve bu dersler benimsenmedi.

Diğer muhalif kanadı teşkil eden ‘Cumhuriyetçi’ ya da ‘Atatürkçü’ olarak adlandırılan laikçi gruplar ise bu derslere en baştan mesafeli ve çok temkinli yaklaşmış, ancak münferit bazı sert söylemler hariç, açıkça ve doğrudan karşı da çıkmamışlardır. Karşı çıkmak yerine çeşitli eleştiriler, korkular dile getirilerek, sonuç olarak YDL seçmeli dersleri hakkında toplumda kuşkular oluşmasına sebep olmuşlardır.

Çözüm veya Açılım Süreci döneminde meclisin muhalif kanadında bulunan MHP ise bu derslere açıkça karşı çıkmış, sonraları hükümetle kurdukları Cumhuriyet İttifakı döneminde ise konuya dair sessizliğe bürünmeyi tercih etmişlerdir.

Görülüyor ki Türkiye’deki politik değişimler, ittifaklar ve ayrılıklar YDL seçmeli dersinin daha da görünmez, ilgisiz ve

desteksiz; kısaca sahipsiz kalmasına sebep olmuştur. Günümüzde bu derslere sadece bazı belli başlı sivil toplum kuruluşları sahip çıkıp potansiyelleri el verdiğince derslerin devamı için kampanyalar yürütmeye çalışmaktadırlar.

Bu kişi ve kurumların samimi çabalarına rağmen, YDL kapsamında seçmeli dil dersleri, özelde Lazca dersleri kamuoyu tarafından dar politik bir anlayışla yanlış algılanmakta ve sorunlu bir şekilde Kürt sorunuyla ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle veliler ve özellikle öğretmenler ile okul yöneticileri derslerin önerilmesi, derslere öncülük edilmesi gibi konularda tedirginlik yaşamaktadır.

Her ne kadar hükümet YDL seçmeli dersini anadilinde eğitim taleplerine bir öneri olarak öne sürmüş gibi görünse de bunları birbirinin alternatifi olarak görmek yanlış bir yaklaşımdır. YDL kapsamında seçmeli dil dersi, anadilinde eğitimi meşru bir zemine taşıma, normalleşme ve kalifiye öğretmen kadrosu yetiştirilmesi konusunda önemli bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.

Sahada gözlemediğimize göre, 2021 yılına kadar YDL kapsamında açılan seçmeli Lazca dersi sınıflarının hiçbiri öğrenci inisiyatifi ile veya onlardan başlayan talep doğrultusunda açılmamıştır. Velilerin bu süreçteki rolü de maalesef sınırlı olmuştur. Sadece Arhavi'deki bir sınıf, velilerin önerisiyle açılmış, diğer sınıfların tamamı öğretmenlerin inisiyatif alması ve bazen büyük çaba sonrasında öğrencileri, velileri ve okul yönetimini iknası sonucu açılmıştır.

YDL bağlamında Seçmeli Lazca derslerinin tercih edilmesi ve sınıfların açılması konusunda öncelikli rolün, öğretmenlere ve okul yönetimlerine ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu aktörlerin bü-

yük çoğunluğu, yeterince bilgilendirme söz konusu olmadığı için, bu derslerin 'gereksiz ve faydasız' olduğu gerekçeyle bu konuda çoğu zaman olumsuz bir tavır takınmaktadırlar. Sahada ve sosyal medyadaki izlenimimize göre, veliler, öğretmenler, öğrenciler, STK'lar ve genelde kamuoyu YDL kapsamında Seçmeli Lazca Dersinden yeterince haberdar değildir. Pek çok insan okulda seçmeli ders olarak Lazcanın seçilebileceğini bilmemektedir. Görüştüğümüz kişilerden Lazca derslerden haberdar olan nüfusun tahmini oranını sorduğumuzda, bütün kişilerin bu oranı %10'un altında tahmin ettiklerini belirtmek gerekir. Kısaca, Lazca seçmeli dersler konusunda büyük bir bilgi eksikliği söz konusudur. Görüşmelerimizde veli, öğrenci ve okul yönetimlerinde ders seçimleri söz konusu olduğunda sınav ve gelecek kaygısının ağır bastığı da gözlemlenmiştir. Öğrencilerin liselere giriş

RehaRuhavioğlu,Çalıştay

Öbür taraftan HDP gibi bir siyasal aktörden bahsedelim. Anadilde eğitim bahsi sebebiyle Kürtçe için böyle bir şeye toptan karşı olabilir. Ama HDP bugün çok daha azınlık olan, kamusal aktörlerinin ve topluluklarının iki saatlik seçmeli derslere de razı olduğu yerlerde de bu talebin öncülüğünü yapmıyor ve bu talepleri toplumsallaştırmıyor. Hadi diyelim ki Kürtçe için özellikle böyle bir şey var, dolayısıyla siyasetin bu meseleyle ilişkilenmesinde bir problem var. Yine aynı şekilde Eğitim Sen ve diğer sendikalar için de bu durum söz konusu. Çerkesler bugün biz bununla idare ediyoruz, sendika bizim yardımcımız olsun dediğinde eğer sendikadan 'yok bu sizin için doğru olan değil' diye bir cevap alıyorsa burada sendikalar, hak örgütleri, siyaset, toplumun kendisi adına başka bir karar vermiş oluyor. Bu başka bir problem.

sınavına hazırlanmaları gerektiği ve bu sınavlarda YDL konulu sorular olmadığı için, öğrenci ve velilerin daha çok matematik, fen veya İngilizce derslerine ağırlık verdikleri görülmektedir.

Görüşmelerimizdeki bir diğer izlenimiz de dersin adının ders seçim listesinde Yaşayan Diller ve Lehçeler şeklinde yer almasının, dersin içeriği hakkında yeterli ve direkt bir bilgi vermemesidir. Lazca seçmek isteyen öğrenci, tercih listesinde Lazca diye bir şıkla karşılaşmamakta, bu da kafa karışıklığı yaratmaktadır. Bu durum derslerin yukarıda da bahsettiğimiz bilinirliğine de olumsuz etki yaptığı gibi, ders adının gizlenmesi dersin meşruiyetine de gölge düşürmektedir. Yine 8 kadar dilin aynı başlık altında, yani 'Yaşayan Diller ve Lehçeler' adı altında toplanması (yani niyet öyle olmasa da adeta saklanması) olumsuz etki yapmakta ve aynı zamanda ders ile ilgili istatistik çıkarılması na dair de problemler yaratmaktadır.

Sahada gözlemlediğimiz çok önemli bir sorun da belli başlıklar altında toplanmış olan mevcut seçmeli dersler listesinde yer alan bazı ders gruplarının tercihi konusunda adeta bir rekabet ikliminin oluşmuş olmasıdır. Özellikle hükümete yakın çevreler tarafından kampanyalarla açıkça teşvik edilen din grubu dersler, laikçi çevrelerin buna karşı çalışmaları ve alternatif olarak listeden kendilerince uygun gördükleri dersleri önermeleri veya teşvik etmeleri veya en önemli motivasyonları üniversite sınavlarına giden zorlu yarıştta çocuklarının daha avantajlı olmasını önceleyen velilerin daha fazla matematik veya fen dersi alınması yönünde eğilimleri, toplamda üç dersin seçileceği 58 derslik bir listede adeta YDL başlığı altına saklanmış herhangi bir dilin seçimi önünde büyük engel oluşturmaktadır. Çünkü mevcut sistemde tercih listesindeki

birbirleriyle rekabet içindeki derslerden birini seçmek, başka bir dersten feragat etmek anlamına gelmektedir. Dersler arasındaki bu rekabet, maalesef giderek daha çok kutuplaşan bu ülkede öğrencileri ve seçimlerini ağır ideolojik rekabetin aracına dönüştürmektedir.

Bu bağlamda hem Lazca özelinde hem de genelde karşılaştığımız bir diğer olumsuzluk da, okul yöneticilerinin ders seçim formlarının oluşturulması konusunda son karar mercii olmalarından kaynaklanmaktadır. Okul yönetimleri, hangi yöntemle dayalı olduğu anlaşılacak şekilde, belki yukarıda sözü edilen ideolojik rekabete uygun şekilde bu derslerden 10 tanesini belirlemekte, tercih formları bu şekilde öğrencilere dağıtmaktadır. Okul yönetimleri tarafından hazırlanan söz konusu formlarda YDL seçmeli derslerinin yer almaması öğrencinin dersi seçmesini tamamen imkansızlaştırmakta ve aslında okul yönetimi tarafından bu seçim en baştan engellenmektedir.

Ders tercih dönemlerindeki değişiklikler ve tarihin belirsizliği de dersin seçilmesine yönelik kampanya yürütmek niyetindeki kişi ve kurumların kampanyalarını gerçekleştirme ve yürütme konusunda olumsuz etkilemektedir.

Son olarak, genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, YDL Seçmeli Derslerinin şu haliyle uygulamada başarısız bir proje olduğunu söylemek mümkündür. Bu başarısızlığın arkasında, raporumuzun başlığında da vurgulandığı üzere, Sahipsiz kalma durumu yatmaktadır. Gerek projeyi hayata geçiren siyasi iktidar, gerek uygulamadan sorumlu olan MEB ve gerekse duyarsız ve politik yaklaşan STK ve sivil toplum aktörleri bu başarısızlığın ortak müsebbipleridirler.

E. ÖNERİLER

E. ÖNERİLER

MEB tarafından YDL dersinin seçiminin ve uygulamasının açıkça teşvik edilmesi, derslerle ilgili öğretmenler ve okul yöneticileri arasında yaygın olan dar anlamda politik kaygıların ve hatta paranoyanın ortadan kalkmasına hizmet edecektir. **Kültür Bakanlığı başta olmak üzere ilgili diğer bakanlıklar tarafından**, kültürel zenginliğe katkı bağlamında bu derslerin geniş kamuoyunda tanıtılması ve teşvik edilmesi derslerin tercih edilmesi ve uygulanması konusunda çok etkili olacaktır.

1

2

Bir önceki yılın ilk s0mestri sonunda gerekleŒen YDL tercihi/seçimi için belirlenen g0nlerinin **MEB tarafından** duyurulmasının Œimdiye değin olduğu gibi son anda değil, ilgili t0m kurum ve kiŒilere yeterince zaman verecek Œekilde yapılması gerekir.

YDL tercih g0nleri ve ders tercih/seçim s0releri **MEB tarafından** tamamen ŒeffaŒtırılmalıdır. Bu s0recin okul y0netimi tarafından kapalı ve bazen keyfi bir Œekilde takip edilmesi ve 0ėrenci tercihleri hakkında veli ve 0ėretmenlere bilgi vermekten kaçınılması gibi durumlar ortadan kaldırılmalıdır. Hangi sınıfta kaç 0ėrencinin bu dersi seçtiği ilgili 0ėretmenler ve veliler tarafından 0ėrenilirse, ders açma yeter sayısına ulaŒmak 0zere gerekli adımlar atılabilecektir. Ayrıca bu devlet kurumlarının hesap verebilirlik standartlarını y0kseltecek ve toplumla devlet kurumları arasındaki g0ven bağını g0lendirecektir. Bunun için 0n açıcı bir 0neri, **okul y0netimleri ve il ve ilçe milli eğitim m0d0rl0kleri tarafından** tercih s0recinin t0m 0ėretmenlere, 0ėrencilere ve velilere açık bir Œekilde online olarak gerekleŒmesi olabilir.

3

4

Tercih ve açılan ders sayılarıyla ilgili gemiŒ yıllara ve içinde bulunulan yıla ait, hem il ve ilçeler bazında hem de T0rkiye çapında verilere ulaŒım **MEB tarafından** hemen sağlanmalıdır.

Genelde yaşıyan diller ve lehçeler dersleri ve özalde Lazca seçmeli dersinde uygun öğretim stratejisi, **MEB yetkilileri tarafından** sivil toplum aktörleriyle diyalog içinde karar verilmeli ve ders buna göre yapılandırılmalıdır. Seçmeli Lazca öğretiminin, yabancı dili öğretimi şeklinde mi yoksa zaten dersi alan öğrenciler tarafından bilinen bir 'anadili' geliştirme, edebiyatını, dilsel özelliklerini vs. öğrenme şeklinde mi yapılacağına karar verilmeli buna göre adımlar atılmalıdır. Her iki ihtiyaca yönelik profesyonel strateji ve yöntemler geliştirilmesi ve hazırlık ve uygulama sürecinde buna uyulması önerilir.

- a. Yetersiz materyal, bu dillerin öğretimiyle ilgili tecrübe ve birikim yetersizliği, standart olmayan bir dilin kendine has özellikleri, ders sayısı, politik ortam ve daha sayılabilecek pek çok etmen nedeniyle bu dillerin sıfırdan, bir yabancı dil olarak yeterince öğretilmesi YDL Seçmeli Dersi kapsamında olanaksızdır. Bu derslerin Türkiye dillerini tanıtmaya ve asgari düzeyde öğretme amacına uygun olarak yapılandırılması, çocuğun genel kültürünü artırmaya, kültürel ve dilsel çoğulluk ve genelde çok kültürlülük bilinci gelişmesine ve yaşadığı ülkenin dillerinden birine daha aşinalık kazanmasına katkı sunacaktır.
- b. Diğer yandan, çoğu zaman gelişmiş yazılı kültüre sahip olmayan mevcut seçmeli derslerden biri olan Lazca için, evde ve/ya sokakta konuşulduğu için farklı seviyelerde zaten bilinen bir anadilinin öğretimi amacıyla, mevcut dil bilgisini geliştirme, edebiyatını ve dilsel özelliklerini öğretme yönünde programlar yapılmalıdır.
- c. İki amaca yönelik hazırlanmış malzemelerin duruma göre öğretmenler tarafından ayrı ayrı veya yaratıcı bir şekilde bir arada kullanılması için pedagojik yöntemler üzerinde durulmalıdır.

5

6

Saha çalışmalarımızda ve görüşmelerimizde veli, öğrenci, okul yönetimi ve öğretmen tarafından YDL seçmeli dersinin önüne getirilen en büyük engel olarak akademik başarı ve liselere giriş sınavı gösterilmektedir. **MEB tarafından** yapılacak düzenlemeler sonucunda liselere giriş sınavında öğrencinin ortaokul boyunca sorumlu olduğu YDL dersinden bir kaç soru sorulması bile hem bu derslere ilgiyi hem de derslerin ciddiyetini arttıracaktır.

Seçmeli Lazca derslerinin sadece ortaokullarda kalmayarak lise seviyesinde de devam ettirilmesi için **MEB tarafından** düzenleme yapılması dilsel çoğulluk kültürünün yerleşmesi ve bu dillerin öğretimi açısından yararlı olacaktır.

7

8

Türkiye'deki farklı kültürel, dilsel toplulukların barış içinde bir arada yaşaması için gerekli farkındalığın gelişmesine katkı sunacak olan bu dersler aracılığıyla, Türkiye toplumunda derinleşen ötekileştirici söylemlerin önüne geçmek gerekmektedir. Buna katkı sunmak üzere bu derslerin seçimlerini arttırmak ve uygulamada başarı sağlamak amacıyla **MEB yetkilileri başta olmak üzere ilgili tüm aktörlerin** harekete geçmesi gerekmektedir.

- a. **Dil aktivisti kişi ve kuruluşlar** başta olmak üzere ilgili tüm **sivil toplum aktörlerinin** tercih döneminde tanıtım ve teşvik kampanyaları yürütmesi elzem olduğu gibi derslerin uygulaması aşamasında da bu aktörlere süreci izleme bağlamında görev düşmektedir.
- b. Sürecin en önemli aşamasını oluşturan okullarda YDL ile ilgili çalışmaların en önemli aktörleri olarak öğretmenleri temsil eden demoratikleşme ve çoğulculuktan yana öğretmen sendikalarının YDL kapsamında seçmeli dil derslerinin, özelde Lazca derslerinin seçimi ve uygulamasında sahici ve içten destek ve teşvikleri bu süreçte belirleyici rol oynayabilir.
- c. Genelde çoğulculuk ve özellikle kültürel ve dilsel çoğulluk konusunda duyarlı tüm **siyasi partiler** YDL kapsamında seçmeli dersler konusunda duyarlı olmalı, kampanyalara destek vermeli ve sürecin takipçisi olmalıdır.
- d. Özellikle **hükümet yetkililerinin** YDL konusundaki olumlu açıklamaları ve kültürel çoğulculuk ve demokratikleşme için konunun önem ve anlamını özellikle tercih günlerinde gündeme getirmeleri, yani normalleşme ve meşrulaşma etkisi nedeniyle mevcut kuşkların ortadan kalkmasında büyük rol oynayacaktır.

Seçmeli dersler için Lazca ders kitapları hazırlanması ve basılması konusunda **MEB'in** daha çok inisiyatif ve sorumluluk alması ve bu konuda çalışan sivil toplum aktörlerini daha çok desteklemesi gerekmektedir.

9

10

Öğretmenler ve kitap yazarları için **MEB tarafından** düzenli hizmetiçi eğitim programları hazırlanması ve ilgili sivil toplum aktörleriyle birlikte bu programların uygulanması kalitenin artması için elzemdir.

Yapısal bir sorun oluşturan seçmeli dersler listelerinin oluşturulması ve tercihlere aktörlerin rolü, **MEB tarafından** yeniden tanımlanmalıdır.

- a. Özellikle belli başlıklar altında toplanan dersler arasında ideolojik rekabet oluşturan liste ve tercih sistemi yeniden düzenlenmeli, ideolojik mücadelenin aracı olarak görülmemeleri için öğrencilerin YDL içinden bir ders seçmesi, başka bir gruptan bir dersten feragat etmesi anlamına gelmemelidir.
- b. Seçim sürecinde öğrencilere daha çok inisiyatif almaları ve velilerinin desteğiyle özgürce hareket etmeleri sağlanmalıdır.

11

12

Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından yapılacak düzenlemeyle üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora seviyesinde Lazcaya yer verilmesi, Lazca öğretmenliği bölümünün açılması Lazca seçmeli dersinde öne çıkan nitelikli öğretmen sorununu çözeceği gibi, bir Türkiye değerini olan Lazcanın bilimsel yöntemlerle incelenmesini de sağlamış olacaktır.

2012 yılında Türkiye toplumunun gündemine giren, Türkiye’de konuşulan dillerin ortaokullarda öğretimi amaçlı Yaşayan Diller ve Lehçeler kapsamında seçmeli dil dersleri, aradan geçen on yıla yakın süreden sonra adeta ‘sahipsiz kalmış bir dil hak’ konumundadır. Lazca özelinde 2012-2021 arasındaki süreci dil hakları bağlamında tüm boyutlarıyla inceleyen bu raporda, Türkiye’de anadili öğretimi ve anadilinde eğitim sorunu uluslararası ve ulusal mevzuat çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

ISBN: 978-605-70372-0-6